

URBANISASI : KESAN KE ATAS SOSIO-BUDAYA

'ORANG-ORANG MELAYU

Azmin Bin Abidin

No. Matrik 038575

Latihan Ilmiah

Bagi Memenuhi Sebahagian
Deripada Syara-Syarat Untuk
Ijazah Sarjana Muda Sastera

JABATAN ANTROPOLOGI DAN SOSIOLOGI

UNIVERSITI MALAYA

KUALA LUMPUR

Sesi 1983/84

Penghargaan

Saya ingin Terima kasih saya ucapkan kepada Penyelia saya

Cik Azizah bt. Kassim kerana telah banyak memberi tunjuk ajar dan dorongan kepada saya semasa membuat Latihan Ilmiah ini.

Tidak lupa juga kepada mereka yang telah banyak membantu terutamanya abang saya Nor Azizi yang telah banyak bersusah payah semasa saya menjalankan kajian ini.

Bab II : KONSEP DAN TEORI

Mudah-mudahan jasa kalian diberkati Allah.

2.1. Bandar 17

Amin.

2.2. Urbanisasi 19

2.3. Urbanisasi Oleh, 26

Azmin Abidin

Bab III : ORANG-ORANG MELAYU DI BANDAR SERI

3.1. Taburan penduduk dan rumah kediaman Melayu 31

3.2. Latar belakang orang-orang Melayu 36

3.2.a. Tempat asal 37

3.2.b. Taraf pekerjaan 38

3.2.c. Pekerjaan 40

3.2.d. Pendidikan 44

Bab IV : ASPEK SOSIO-BUDAYA

4.1. Institusi Kekeluargaan 47

4.2. Kegiatan Ummah 55

4.3. Agama 58

4.4. Adat istiadat orang-orang Melayu 63

Bab V : KESIMPULAN

Bibliografi

KANDUNGAN

MUKA SURAT

Penghargaan

Sinopsis

Bab I : Pendahuluan

1.1. Tujuan dan Bidang Kajian

1.2. Kaedah penyelidikan

1.3. Kesulitan-kesulitan yang dihadapi

1.4. Bandar Grik

Bab II : KONSEP DAN TEORI

2.1. Bandar

2.2. Urbanisma

2.3. Urbanisasi

Bab III : ORANG-ORANG MELAYU DI BANDAR GRIK

3.1. Taburan Penduduk dan Rumah Kediaman Melayu

3.2. Latar belakang orang-orang Melayu

3.2.a. Tempat asal

3.2.b. Taraf pelajaran

3.2.c. Pekerjaan

3.2.d. Pendapatan

Bab IV : ASPEK SOSIO-BUDAYA

4.1. Institusi Kekeluargaan

4.2. Kegiatan Agama

4.3. Magis

4.4. Adat istiadat orang-orang Melayu

Bab V : RUMUSAN

Bibliografi

SINOPSIS

BAB 1

Bab pertama menerangkan tujuan kajian, kaedah yang digunakan, kesulitan yang dihadapi dan juga tempat kajian. Bab kedua adalah mengenai konsep dan teori. Pertamanya dikemukakan konsep dan masalah definisi bandar. Keduanya dihuraikan teori urbanisma yang dikemukakan oleh Louis Wirth, Robert Redfield dan Oscar Lewis. Akhir sekali pengkaji menghuraikan konsep urbanisasi, proses yang berlaku di bandar-bandar Asia Tenggara termasuk Malaysia.

Bab ketiga pula menyentuh tentang orang-orang Melayu di bandar ini dari segi taburan dan bentuk rumah kediaman mereka. Di sini juga pengkaji menghuraikan latar belakang responden seperti tempat asal, taraf pelajaran, pekerjaan dan pendapatan mereka.

Di dalam bab empat pengkaji menerangkan beberapa aspek sahaja di dalam sosio-budaya orang-orang Melayu seperti institusi kekeluargaan, kegiatan agama, magis dan adat istiadat. Bahagian institusi kekeluargaan menghuraikan jenis, saiz, fungsi dan corak hubungan dalam keluarga Melayu. Dalam kegiatan agama hanya dihurai-kan perlakuan-perlakuan kolektif sahaja. Di dalam bahagian magis pengkaji huraikan tentang pembahagiannya, bentuk magis yang masih lagi diamalkan dan sebab-sebab kenapa ianya telah berkurangan. Pengkaji menekankan "rite-de-passage" di kalangan orang-orang Melayu di dalam bahagian adat dan istiadat.

Akhir sekali pengkaji membuat rumusan iaitu dengan melihat sejauh manakah urbanisasi telah mendatangkan kesan ke atas sosio-budaya orang-orang Melayu. Pengkaji juga menyentuh tentang sejauh manakah kebenaran teori Wirth, Redfield dan Lewis terhadap bandar-bandar di Malaysia, terutamanya bandar kecil seperti Grik ini.

BAB I

-tari mereka ini yang akan dihindarkan nanti akan digunakan sebagai
PENDAHULUAN
pemeran dalam usaha pengkaji untuk mengenalisa proses urbanisasi.

1.1 Tujuan Dan Bidang Kajian

Tujuan utama kajian ini ialah untuk melihat proses urbanisasi dan kesannya terhadap sosio-budaya orang-orang Melayu. Urbanisasi yang dipersoalkan melibatkan penghijrahan orang-orang Melayu dari kampung ke bandar. Penghijrahan ini memerlukan penyesuaian diri mereka kepada persekitaran fizikal dan sosial yang jauh bedanya daripada persekitaran di desa.

Aspek sosio-budaya adalah terlalu luas, oleh itu pengkaji hanya menekankan kepada beberapa aspek sahaja seperti pelajaran, pekerjaan, kekeluargaan, kepercayaan, adat istiadat dan beberapa institusi sosial lain yang berkait rapat dengan gaya hidup orang-orang Melayu di bandar.

Persekitaran fizikal dan sosio-ekonomi bandar adalah berbeda daripada di luar bandar. Perbezaan ini dirasakan sudah tentu akan mendatangkan kesan ke atas aspek-aspek sosio-budaya yang disebutkan di atas tadi. Oleh itu pengkaji cuba melihat sejauh manakah perubahan yang telah berlaku dan apa pulakah unsur-unsur sosio-budaya yang dapat dipertahankan oleh orang-orang Melayu di bandar.

Pengkaji-pengkaji barat antara lainnya Louis Wirth, Robert Redfield dan Oscar Lewis telah banyak memberi gambaran tentang gaya hidup penduduk-penduduk yang tinggal di bandar.

Di antara mereka ini ada yang memberi gambaran yang positif dan negatif. Adakah keadaan yang sama wujud bagi bandar-bandar di Malaysia khasnya penduduk-penduduk dari keturunan Melayu? Teori-

-teori mereka ini yang akan dibincangkan nanti akan digunakan sebagai panduan dalam usaha pengkaji untuk menganalisa proses urbanisasi. Untuk tujuan kajian ini pengkaji telah menumpukan perhatian terhadap orang-orang Melayu yang tinggal di bandar Grik di negeri Perak. Satu kajian sedang dijalankan.

1.2 Kaedah Penyelidikan

Dalam kajian ini ada beberapa kaedah yang digunakan oleh pengkaji bagi tujuan untuk mendapatkan maklumat-maklumat daripada responden yang terdiri dari orang-orang Melayu di bandar Grik. Di antara kaedah-kaedah yang telah digunakan adalah seperti berikut :-

1. Tinjauan permulaan
2. Pemerhatian
3. Temubual tidak formal
4. Temubual formal
5. Soal-selidik (questionnaire)

Semasa menjalankan kajian ini pengkaji tinggal di bandar ini selama lebih kurang dua bulan bermula daripada lhb. Mac 1983 di rumah abang pengkaji sendiri. Pada minggu pertama, pengkaji hanya membuat tinjauan permulaan bertujuan untuk membiasakan diri dengan kawasan-kawasan di bandar ini. Dengan menggunakan motosikal pengkaji di bawa meninjau beberapa kawasan di mana terdapat ramai orang Melayu tinggal. Dalam masa seminggu pengkaji telah biasa dengan bandar ini dan mengenali beberapa orang penduduk. Pengkaji juga berbaik-baik dengan pekerja-pekerja Majlis Daerah kerana mereka lebih mengetahui hal-hal bandar dan daripada mereka ini pengkaji telah menerima banyak maklumat mengenai penduduk-penduduk bandar.

Semasa menjalankan kajian, pengkaji seboleh-bolehnya tidak mahu orang-ramai tahu bahawa satu kajian sedang dijalankan. Kaedah pemerhatian dan juga temu bual tidak formal adalah berguna di sini kerana dengan menggunakan kaedah ini orang ramai tidak tahu bahawa satu kajian sedang dijalankan.

Dalam menggunakan kaedah penyertaan pemerhatian pengkaji terpaksa menggunakan motosikal untuk mengunjungi tempat-tempat kediaman orang-orang Melayu. Pengkaji boleh dikatakan tiap-tiap hari berada di dalam bandar ini, bertujuan untuk memerhatikan tingkah laku orang-orang Melayu, bentuk hubungan dan gaya hidup seharian mereka. Kesemua yang dilihat ini akan dicatat setelah pulang ke rumah nanti.

Kaedah ini juga telah memaksa pengkaji bergaul dengan orang-orang Melayu yang terdapat di bandar ini. Dalam tempoh lebih kurang dua bulan ini pengkaji telah dapat bergaul dan mengenali ramai daripada penghuni-penghuni bandar ini daripada keturunan Melayu. Pengkaji pernah hadir di dalam upacara kenduri kesyukuran di Kampung Bendang Kerajaan, pernah makan malam di beberapa buah rumah, menghadiri tempat ibadat iaitu masjid baru dan lama dan juga menghadiri Mesyuarat Penuh Ahli Majlis Daerah Grik. Pengkaji juga selalu dipadang bermain bola dengan orang-orang muda pada sebelah petang, bermain badminton, sepak takraw dan ada kalanya mengikut pasukan bola sepak majlis Daerah ke kawasan-kawasan luar bandar semasa mereka mengadakan perlawanan. Ini bermakna pengkaji telah banyak menyertai beberapa aktiviti orang-orang Melayu di bandar ini. Dengan menggunakan kaedah ini pengkaji sebanyak sedikit dapat melihat keadaan yang sebenarnya berlaku di kalangan orang-orang Melayu di bandar ini. Mereka tidak sedar bahawa satu kajian sedang dijalankan dan oleh

itu segala perlakuan berlaku secara normal dan tidak diadakan.

Dalam menggunakan kaedah temu bual secara tidak formal, pengkaji kadangkala terpaksa duduk di kedai-kedai kopi, di stesen bas, pasar dan kadangkala di padang. Di kedai kopi pengkaji suka berbual dengan tuan punya kedai tersebut. Tuan punya kedai selalunya peramah kerana pengkaji selalu datang ke kedai mereka semasa sarapan dan makan tengah hari. Pelanggan yang datang juga peramah dan senang diajak berbual. Semasa perbualan inilah pengkaji cuba untuk mendapatkan maklumat sebanyak mungkin. Walau bagaimanapun pengkaji selalunya mendapat maklumat yang lebih daripada tuan punya kedai kopi. Mereka selalu menceritakan pengalaman hidup di bandar ini dan juga kegiatan seharian mereka. Kesempatan seperti ini digunakan oleh pengkaji dengan bertanyakan soalan-soalan yang ada kaitannya dengan tujuan kajian ini.

Temu bual secara formal pula kebanyakannya melibatkan kakitangan pejabat dan pemimpin-pemimpin persatuan. Di sini pengkaji tidak dapat menyembunyikan hakikat dan tujuan sebenarnya pengkaji berada di bandar ini. Responden selalunya ingin tahu siapa pengkaji dan untuk apa kajian ini dijalankan. Oleh itu pada tiap-tiap permulaan temu bual, pengkaji terpaksa memperkenalkan diri dan menceritakan tujuan kajian ini diadakan. Tujuan temu bual secara formal ini diadakan ialah untuk mendapatkan maklumat-maklumat mengenai aktiviti-aktiviti persatuan yang disertai oleh orang-orang Melayu di bandar ini. Maklumat-maklumat ini dicatat di dalam buku harian pengkaji.

Keseluruhan kaedah yang telah dijelaskan di atas ini adalah berbeza daripada kaedah yang digunakan, tetapi kajian ini juga memerlukan responden. Pengkaji

Kaedah terakhir yang digunakan dalam kajian ini ialah kaedah borang soal-selidik (Questionnaire). Pengkaji telah mendapatkan empat puluh orang responden yang diambil secara rambang. Responden bukanlah diambil daripada satu kawasan. Kebanyakannya adalah daripada kawasan perniagaan Melayu, Bendang Kerajaan dan di beberapa kawasan perumahan yang lain. Pengkaji mendapat kesukaran untuk mendapatkan mereka di rumah kerana kesibukan pekerjaan. Oleh itu pengkaji telah pergi ke pejabat-pejabat dan juga ke kedai-kedai. Pengkaji tidak menetapkan asas-asas tertentu di dalam pemilihan responden. Asalkan ianya orang Melayu dan menetap di bandar ini, pengkaji akan bertanya soalan dan mencatatkannya di dalam borang soal-selidik. Ini adalah disebabkan mereka sibuk dengan pekerjaan. Ada juga beberapa kes di mana responden sendiri yang mengisi borang soal-selidik tersebut. Soalan-soalan yang dikemukakan kepada responden bolehlah dianggap mudah difahami.

Sebenarnya lebih banyak borang soal-selidik yang telah diedarkan kepada orang-orang Melayu di bandar ini. Ada di antara mereka enggan memulangkannya kepada pengkaji kerana faktor-faktor pribadi. Dalam pengkajian orang-orang di bandar kaedah soal-selidik ini adalah kurang berkesan di dalam beberapa aspek tertentu. Ianya telah mendatangkan beberapa kesulitan dalam usaha mendapatkan maklumat-maklumat untuk tujuan kajian ini.

1.3 Kesulitan-kesulitan Yang Dihadapi

Beberapa kesulitan telah timbul semasa kajian ini dijalankan. Kesulitan-kesulitan ini adalah berpunca daripada kaedah yang digunakan, tempat kajian dan juga reaksi responden. Pengkaji

seboleh-bolehnya cuba untuk bersikap objektif. Namun begitu adalah sukar untuk mendapatkan satu kajian yang benar-benar bersifat objektif. Ini disebabkan bahan kajian adalah manusia dan perlakuan mereka dipengaruhi oleh akal dan perasaan.

Kaedah temu bual secara formal dan soal-selidik menyebabkan responden tahu bahawa pengkaji sedang menjalankan satu kajian. Oleh itu mereka selalu memikirkan jawapan yang boleh diterima oleh pengkaji. Kebanyakan jawapan yang diberikan selalunya bersifat positif. Ini bermakna mereka seolah-olah cuba menyembunyikan sesuatu yang dianggap tidak patut diceritakan kepada pengkaji. Ada juga responden yang benar-benar jujur terhadap jawapan yang diberikan. Dalam kes jawapan yang diragui, pengkaji terpaksa menguji kebenaran kenyataan yang diberikan oleh responden. Ujian kebenaran ini hanya boleh dibuat dengan menggunakan kaedah pemerhatian dan temu bual tidak formal. Cara temu bual tidak formal lebih berkesan kerana responden tidak merasa takut disebabkan pengkaji tidak mencatat apa yang mereka katakan. Walau bagaimanapun pengkaji sering menghadapi kesukaran untuk bertanya mengenai jiran mereka di bandar ini. Ini adalah disebabkan mereka takut ataupun tidak tahu tentang perlakuan dan aktiviti orang lain mahupun jiran mereka. Keadaan ini berbeza daripada kawasan-kawasan luar bandar yang mana mereka selalunya mengambil berat dan mengetahui ke mana jiran mereka pergi dan apa yang mereka lakukan.

Ada juga responden yang tidak berminat terhadap pertanyaan yang diajukan kepada mereka kerana mereka fikirkan ianya tidak penting dalam kehidupan mereka. Mereka juga fikirkan bahawa soalan yang diberikan juga terlalu ringkas. Bagi golongan peniaga pula

bila pengkaji datang ke kedai, mereka menganggap pengkaji sebagai pelanggan. Oleh itu bila pengkaji memperkenalkan diri mereka jadi terkejut dan tidak tahu apa yang hendak dilakukan. Bila ditanya mereka kadangkala hanya menjawab ya ataupun tidak. Bila diminta mengulas mereka tidak tahu. Perasaan malu responden terhadap pengkaji juga wujud. Oleh itu mereka selalu merendah diri dan menganggap pengkaji lebih tinggi statusnya daripada mereka.

Pengkaji juga sering menghadapi masalah di mana responden seolah-olah tidak mahu diganggu. Mereka tidak mahu dijadikan sebagai bahan kajian. Oleh itu mereka seboleh-bolehnya ingin meringkaskan temu bual dan ingin cepat habis. Sikap ini jelas kelihatan daripada kegelisahan responden semasa temu bual dijalankan.

Satu lagi kesulitan yang timbul ialah keadaan rumah pada siang hari. Kebanyakan orang-orang Melayu di bandar ini bekerja pada siang hari. Mereka selalunya tidak ada di rumah pada waktu siang dan ini menyebabkan sukar untuk bertemu dengan mereka di rumah. Pengkaji terpaksa menemui mereka di pejabat-pejabat dan di tempat-tempat kerja di dalam suasana yang berbeda dari rumah mereka. Walau bagaimanapun pengkaji dapat juga bertemu dengan beberapa orang responden pada waktu cuti hujung minggu di rumah mereka.

Sungguhpun banyak kesulitan yang dihadapi, pengkaji berjaya juga mendapatkan maklumat-maklumat penting untuk kajian ini. Beberapa orang penduduk bandar ini yang kenal rapat dengan pengkaji telah banyak menolong dan memperkenalkan pengkaji kepada responden. Pertolongan daripada mereka ini memudahkan pengkaji mendapatkan maklumat-maklumat yang diperlukan.

1.4 Bandar Grik

Kawasan penyelidikan ini merupakan sebuah bandar kecil iaitu bandar Grik yang dikenali oleh penduduk tempatan sebagai pekan sahaja. Bandar ini terletak di daerah Hulu Perak (lihat peta negeri Perak di muka surat 9). Di daerah ini terdapat dua lagi bandar yang lain iaitu Lenggong dan juga Kroh (tidak di dalam peta). Di antara ke tiga-tiga bandar ini Griklah yang terbesar sekali dan ianya merupakan pusat pentadbiran bagi daerah Hulu Perak. Lenggong terletak di bahagian selatan yang mana jaraknya dari Grik adalah kira-kira 62.4 km (39 batu) manakala Kroh pula terletak di utara dan jaraknya dari Grik ialah 48 km (30 batu). Keluasan bandar Grik dianggarkan lebih kurang 16 km persegi. Kawasan ini telah diwartakan sebagai kawasan bandar di bawah akta 171 di mana Majlis Daerah diberi kuasa mentadbirkannya.

a) Bentuk fizikal

Bentuk fizikal bandar ini boleh dilihat pada pelan bandar di muka surat 12. Walaupun ianya sebuah pelan lama yang dikeluarkan pada tahun 1960-an namun bentuk-bentuk fizikal yang asas masih lagi belum berubah. Pelan ini sebenarnya tidak meliputi beberapa kawasan baru iaitu Batu Dua dan Kuala Rui. (lihat peta Majlis Daerah Grik di m.s. 16).

Pengkaji telah membahagikan bandar ini kepada beberapa kawasan tertentu sebagaimana yang terdapat di dalam pelan. Kawasan satu ialah Kampung Bendang Kerajaan. Kawasan ini dahulunya adalah stinggan dan sekarang telah diberi milik oleh kerajaan. Penghuni-penghuni di sini terdiri daripada orang-orang Melayu. Kawasan dua

merupakan balai polis yang mana ianya merupakan rumah pangsa untuk anggota polis dan keluarga mereka tinggal.

Pengkaji menamakan kawasan tiga sebagai kawasan perniagaan orang-orang Melayu. Ini adalah disebabkan terdapatnya ramai orang-orang Melayu berniaga di sini. Pada tahun 1972 sebanyak 10 buah gerai Lembaga Bandaran Grik dibuka di mana 9 buah dimiliki oleh orang-orang Melayu. Pada tahun 1976 pula dibuka sebanyak 20 buah kedai Lembaga Pembangunan Kerajaan Tempatan (LPKT) dan bilangan kedai yang dimiliki oleh orang-orang Melayu ialah 19. Kemudian pada tahun 1978, MARA membina 10 buah kedai manakala Majlis Daerah pula membina 18 buah kedai kesemuanya untuk orang-orang Melayu (lihat jadual 1). Di samping kedai perniagaan ini, pada tiap-tiap hujung minggu iaitu bermula dari petang hari Jumaat hingga ke hari Ahad, kawasan ini penuh sesak dengan peniaga-peniaga Melayu yang datang daripada merata tempat untuk berniaga di sini.

Kedai Perniagaan Di Kawasan Perniagaan Melayu

Jenis	tahun dibuka	Pemilik			Jumlah
		Melayu	China	India	
LBG	1972	9	1	0	10
LPKT	1976	19	1	0	20
MARA	1978	10	0	0	10
MD	1981	18	0	0	18
Jumlah		56	2	0	58

Jadual 1.

Sumber Majlis Daerah Grik, 1983.

Petunjuk : LBG == Lembaga Bandaran Grik

LPKT = Lembaga Pembangunan Kerajaan Tempatan

MARA = Majlis Amanah Rakyat

MD = Majlis Daerah

Di kawasan ini juga terdapat sebuah pasar yang menjual ikan, sayur, daging dan sebagainya. Bilangan peniaga-peniaga Melayu yang terlibat dengan perniagaan di pasar ini juga ramai. Peningkatan jumlah peniaga-peniaga Melayu di bandar ini dapat dikaitkan dengan Rancangan Malaysia ke 2 di mana kerajaan menggalakkan orang-orang Melayu menceburkan diri di dalam aktiviti-aktiviti ekonomi di bandar. Penceburan orang-orang Melayu di dalam lapangan perniagaan di bandar ini sekurang-kurangnya dapat memperseimbangkan bilangan penduduk di bandar ini mengikut bangsa.

Kawasan empat setakat kajian ini dijalankan, masih lagi kosong dan ianya merupakan tanah kerajaan yang sedang dirancang untuk membina sebuah pekan baru di situ. Untuk rancangan projek ini, Jabatan Perancangan Bandan dan Desa Negeri Perak telahpun mengeluarkan sebuah pelan tata atur (Rujukan, pelan tata atur : Bil. fail J.P.B.K. A6/1051 : Bil. Pelan A6/8160). Menurut pelan ini, sepuluh buah rumah pangsa empat tingkat, rumah kedai, hotel, bank, gerai, panggung wayang, akad, emporium, kompleks perniagaan dan taman kanak-kanak akan dibina di kawasan ini.

Kawasan lima ialah Taman Grik iaitu sebuah kawasan perumahan kos sederhana. Penduduk di sini terdiri daripada semua bangsa iaitu Melayu, China dan India. Kawasan enam pula bolehlah dikatakan

sebagai kawasan perniagaan orang-orang China kerana kebanyakan peniaga-peniaga di sini adalah orang-orang China. Mereka tinggal di rumah kedai yang merupakan bangunan-bangunan yang sudah lama. Daripada bentuk bangunannya bolehlah dikatakan bahawa kawasan ini merupakan tapak asal bandar ini. Dari sini bandar ini dibesarkan sempadannya menjadi lebih luas lagi sebagai mana yang ada sekarang. Sebenarnya bilangan peniaga China kalau hendak dibandingkan dengan bangsa lain adalah jauh lebih ramai lagi. Daripada jadual 2 di bawah kita dapati pada tahun 1982 sebanyak 70.4 peratus peniaga di bandar ini adalah orang-orang China, Melayu 22.9 peratus, India 5.9 peratus dan lain-lain 0.8 peratus.

Pemilik Lesen Perniagaan Di Bandar Grik. 1970-82

Pemilik Lesen	Tahun dan peratus					
	1970-75	%	76-80	%	1982	%
Melayu	234	14.3	234	24.3	258	22.9
China	127	78.9	667	69.2	793	70.4
India	10	6.2	57	5.9	67	5.9
Lain-lain	1	0.6	6	0.6	9	0.8
Jumlah	161	100	964	100	1127	100

Jadual 2 : Sumber, Majlis Daerah Grik.

Kawasan tujuh, lapan dan sembilan merupakan rumah-rumah penginapan yang disediakan oleh kerajaan. Rumah-rumah ini dikhususkan untuk anggota-anggota kerajaan sahaja. Walau bagaimanapun kawasan tujuh hanya diduduki oleh pekerja-pekerja Majlis Daerah dan

keluarga mereka. Rumah-rumah di kawasan lapen kebanyakannya diduduki oleh kakitangan kerajaan peringkat rendah seperti kerani, posman dan sebagainya. Di kawasan sembilan pula penghuni-penghuni-nya terdiri daripada Pegawai Daerah, doktor, jurutera dan Orang Besar Jajahan (OBJ) juga tinggal di kawasan ini.

Selain daripada bentuk fizikal yang disebutkan ini terdapat beberapa buah bangunan lagi yang penting di bandar ini. Di antaranya ialah pejabat kerajaan, Dewan Banderan, sekolah, hospital, bomba, pejabat pos. Kesemuanya bangunan-bangunan ini penting kepada penduduk-penduduk bandar dan kawasan di sekitarnya.

b) Perkembangan bandar

Faktor utama yang menyebabkan bandar ini berkembang ialah pembinaan lebuh raya timur-barat. Lebuh raya ini bertujuan untuk mendekatkan jalan perhubungan di antara pantai timur semenanjung dan pantai barat khususnya di antara Pulau Pinang dengan Kota Baru, Kelantan. Secara tidak langsung ianya mendatangkan kesan ke atas bandar-bandar kecil yang terletak di antara dua kawasan tersebut. Grik merupakan bandar yang terletak di pertengahan dan adalah bandar yang mula-mula sekali ditemui sekiranya kita memulakan perjalanan daripada Kelantan.

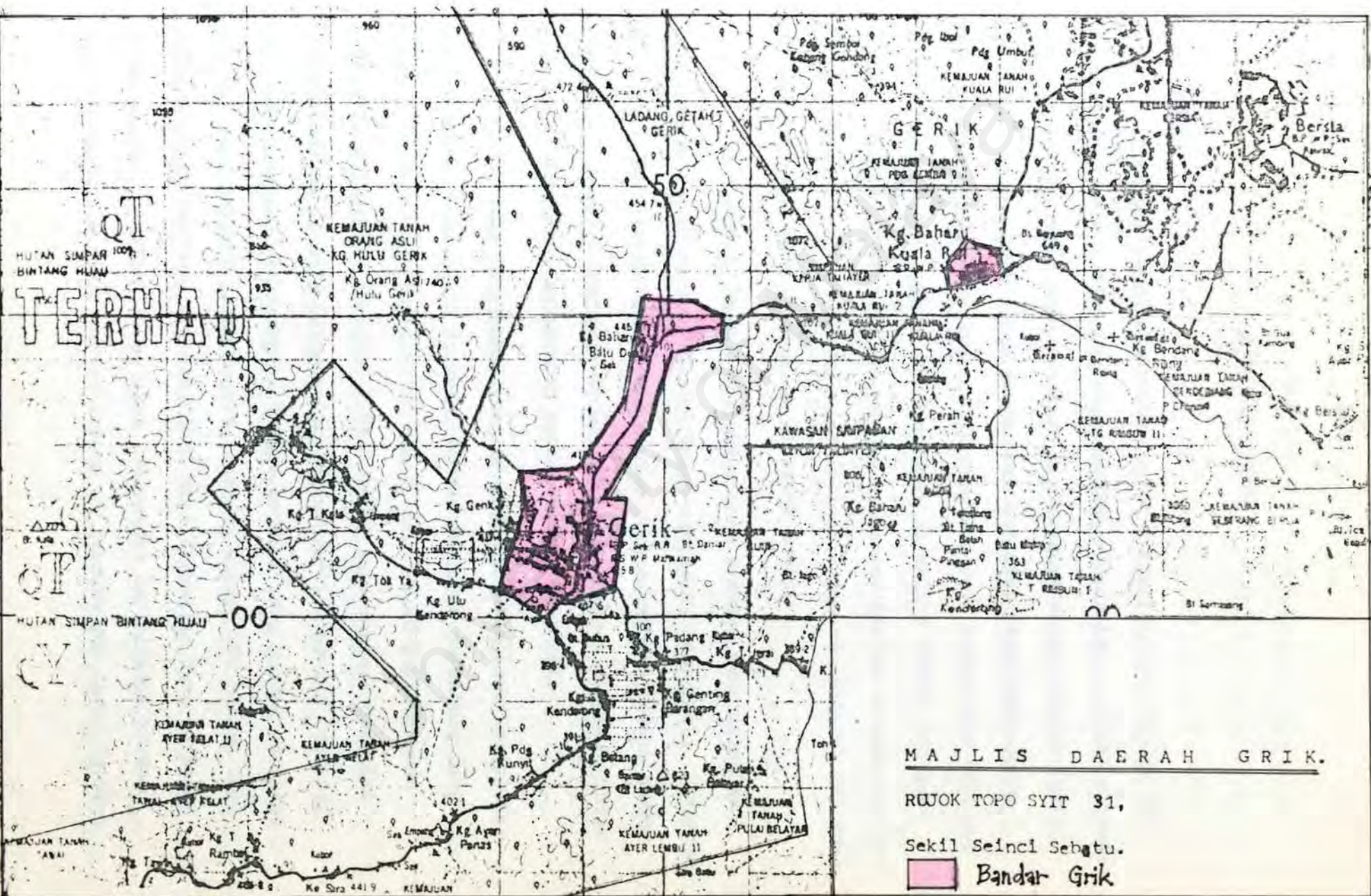
Setelah siap lebuh raya ini Grik lebih terbuka kepada orang-orang luar sama ada dari Pulau Pinang mahupun pantai timur. Kesan pembinaan lebuh raya ini amat nyata sekali dengan bertambahnya kesi-bukan di bandar ini. Perkhidmatan bas dan teksi telah meningkat secara mengejut. Stesen bas tidak lagi dapat memenuhi kadar bilangan bas yang datang ke bandar ini, oleh itu bas-bas ekspres terpaksa diletakkan di tepi-tepi jalan sahaja. Bilangan peniaga-peniaga yang

datang daripada pantai timur juga bertambah. Mereka ini menjual barang-barang di pasar terbuka pada tiap-tiap hujung minggu.

Selain daripada itu pertumbuhan kawasan perumahan juga telah meningkat. Di antaranya yang telah siap ialah Taman Tok Purba Lahamad dan Taman Haji Wan Teh yang terletak di antara pusat bandar dan Batu Dua (lihat peta di muka surat 16). Kedua-duanya ini merupakan kawasan perumahan kos rendah. Dua buah lagi kawasan perumahan yang telah diluluskan tetapi masih lagi di dalam perancangan ialah Taman Sri Meha dan Taman Sentosa. Taman Grik juga adalah kawasan perumahan yang baru daripada jenis kos sederhana. Pertumbuhan kawasan perumahan yang pesat ini menunjukkan bahawa permintaan terhadap rumah di bandar ini telah meningkat, dan hal ini boleh dianggap sebagai akibat dari bertambahnya kadar migrasi ke bandar. Sempadan bandar juga telah diperbesarkan sehingga ke Batu Dua dan Kuala Rui. Kedua-dua kawasan ini diduduki oleh orang-orang China.

Dari segi penduduk bandar ini, pengkaji tidak dapat melihat setakat mana ianya telah bertambah kerana data penduduk sebelum tahun 1982 tidak diperolehi. Setakat ini, penduduk di bandar ini berjumlah 6988 orang (lihat bab 3) yang terdiri daripada tiga golongan terbesar iaitu Melayu, China dan India.

Memandangkan perkembangan yang pesat berlaku di bandar ini, ada kemungkinan satu hari nanti ianya akan menjadi sebuah bandar yang besar dan penting setanding dengan bandar-bandar lain yang terdapat di Malaysia. Oleh itu mungkin perubahan fizikal juga akan berlaku dan ianya sudah tentu akan mempengaruhi sosio-budaya orang-orang Melayu di bandar ini.

QT
HUTAN SIMPAN BINTANG HIJAU
TERHAD

QT
HUTAN SIMPAN BINTANG HIJAU
CY

MAJLIS DAERAH GRIK.

RUJUK TOPO SYIT 31,

Sekil Seinci Sebati.

 Bandar Grik

BAB II

KONSEP DAN TEORI

2.1 Bandar

Terdapat beberapa masalah dalam mendefinisikan bandar dan hanya sedikit sahaja definisi sosiologikal yang boleh diterima setakat ini. Tiap-tiap orang tahu apa yang dimaksudkan dengan bandar tetapi tidak seorang pun yang dapat memberikan definisi yang benar-benar dapat diterima umum. Setakat ini kebanyakan cara memberikan definisi bandar ialah dengan membuat perbandingan di antara bandar dan luar bandar. Dengan maksud apa yang wujud di bandar adalah berbeda daripada luar bandar. Di antara definisi-definisi yang ada setakat ini adalah seperti yang akan disebutkan di bawah nanti.

Pertamanya, bandar merupakan satu kawasan yang disahkan oleh kerajaan atau pemerintah dan ianya mempunyai "charter". Definisi ini kurang meyakinkan kerana ada bandar yang disahkan tetapi tidak mempunyai ciri-ciri bandar. Kedapatan bandar-bandar di timur tidak mempunyai "charter" sebagaimana bandar-bandar di barat.

Ada juga pendekatan yang menggunakan statistik tetapi ianya ternyata sukar untuk diterima kerana terdapat perbezaan yang nyata di antara negara-negara di dunia ini. Walau bagaimanapun Walter F. Willcox (Bergell 1955 : ms 6) cuba memberi definisi dengan melihat densiti berdasarkan kajiannya di Tompkins Country, New York. Beliau mencadangkan bahawa densiti yang kurang daripada 100 per batu persegi ialah negeri, densiti antara 100 hingga 1000 ialah kampung dan yang melebihi 1000 bagi tiap-tiap batu persegi ialah bandar. Willcox sedar akan kekurangan definisinya kerana hanya menganalisa satu country sahaja di Amerika dan ianya berbeda

daripada country yang lain. Dengan itu beliau menambah unsur pekerjaan dalam definisinya iaitu pekerjaan di luar bandar ialah pertanian dan di bandar tidak ada pertanian sebagai sumber ekonomi yang utama.

Ada juga yang mendefinisi bandar sebagai satu tempat yang telah menjadi besar di mana manusia tidak lagi tahu hal orang lain. Sombart (Bergell 1955 : ms 7) mengatakan bahawa inilah definisi sosiologikal tetapi bagi bandar-bandar kecil ianya adalah tidak benar.

Sorokin dan Zimmarman (1969 : ms 13-58) pula mengumpulkan lapan ciri yang membedakan bandar dan luar bandar. Ciri-ciri tersebut adalah 1. Pekerjaan, 2. persekitaran, 3. saiz komuniti, 4. kepadatan, 5. kepelbagaian (heterogeneity) dan keseragaman (homogeneity), 6. perbezaan dan stratifikasi sosial, 7. mobiliti dan 8. sistem interaksi. Selanjutnya Bergell (1955 : ms 8) setelah meneliti definisi-definisi awal yang baginya masih terdapat kekurangan. Oleh itu beliau mengatakan bahawa bandar ialah satu tempat tinggal (settlement) di mana majoriti penduduknya adalah terlibat dengan aktiviti-aktiviti yang lain daripada pertanian. Sungguhpun begitu terdapat juga penduduk-penduduk bandar yang berkebun sayur di sekitar rumah mereka tetapi ini bagi Bergell bukanlah merupakan sumber ekonomi yang utama. Urbanisasi bererti gaya hidup di bandar. Saya hidup

Dalam konteks kajian bandar di Malaysia, ada takrif yang ditinjau dari segi kependudukan iaitu dengan menggunakan angka 1000 dan 10,000. Hamzah Sendut (1962 : ms 114) dalam tulisannya membuktikan bahawa terdapat 42 peratus daripada penduduk di Malaysia antara tahun 1957 dan 1960 tinggal di kawasan yang penduduknya lebih daripada 1000 orang. Hanya 34 peratus sahaja penduduk yang tinggal di kawasan yang penduduknya melebihi 10,000 orang. Ini menunjukkan bahawa Malaysia

mempunyai kadar pertumbuhan bandar yang terpesat di Asia Tenggara kecuali Singapura pada tahun 1960. Walau bagaimanapun perangkaan 1957-1960 ini sukar untuk diterima kerana angka 1000 adalah terlalu rendah dan ianya memasukkan beberapa buah kampung, manakala angka 10000 pula boleh dikatakan tinggi kerana banyak bandar-bandar kecil di Malaysia mempunyai penduduk yang kurang daripada 10000 orang. Dengan ini beliau mencadangkan angka 2000 sebagai kawasan bandar.

Bagi pengkaji sendiri, bandar merupakan satu kawasan yang mempunyai aspek-aspek fizikal dan sosial serta aktiviti-aktiviti-nya yang berbeza daripada kawasan luar bandar dan ianya diterima oleh orang ramai sebagai bandar. Walau bagaimanapun definisi yang paling berpengaruh setakat ini, walau ianya dikritik ialah definisi yang dikemukakan oleh Louis Wirth (1969 : ms 60). Beliau telah mengkaji bandar secara ekologi dan mendefinisikannya sebagai satu kawasan tempat tinggal yang tetap, mempunyai bilangan penduduk yang ramai, darjah kepadatan yang tinggi dan ada unsur kepelbagaian.

2.2 Urbanisma

Urbanisma bererti gaya hidup di bandar. Gaya hidup yang di bandar ini di katakan berbeza daripada gaya hidup yang terdapat di luar bandar. Terdapat beberapa teori urbanisma yang telah dikemukakan oleh pengkaji-pengkaji barat. Di antara teori urbanisma yang akan dikemukakan di sini ialah teori Wirth, Redfield dan juga Oscar Lewis.

Wirth juga mengatakan bahawa kesan daripada bilangan penduduk yang ramai ini menjadi lebih hebat lagi bila berikutan kepadatan.

a) Louis Wirth

Dalam tulisan Wirth yang dikeluarkan pada tahun 1938 bertajuk "Urbanism as a way of life", beliau dikatakan telah dapat menganalisa gaya hidup di bandar dengan cara yang sistematik. Beliau yang tergolong di dalam kumpulan yang digelar "Chicago School" telah mengkaji masyarakat bandar dari segi ekologi. Mengikutnya, bandar ialah satu kawasan tempat tinggal yang tetap, mempunyai bilangan penduduk yang ramai, darjah kepadatan yang tinggi dan ada unsur kepelbagaian. Ketiga-tiga ciri ini boleh mengujudkan gaya hidup yang tertentu.

Bilangan penduduk yang ramai akan membawa kesan di dalam kehidupan orang-orang di bandar. Ianya akan membawa potensi perbezaan yang besar dari segi budaya, pekerjaan, pendapatan, kelakuan dan lain-lain. Jadi orang yang tinggal di bandar akan berkelompok sesama sendiri berdasarkan persamaan dan kepentingan (Common interest). Ikatan kekeluargaan dan kejiiran menjadi renggang dan tidak dipentingkan lagi. Mobiliti sosial yang tinggi tidak dapat mengujudkan perpaduan di kalangan orang-orang bandar kerana mereka tidak tinggal lama bersama. Jumlah mereka yang dikenali oleh individu adalah kecil dan ini menyebabkan hubungan bersifat segmental. Hubungan juga bersifat "impersonal", sementara dan tipis. Bilangan penduduk yang ramai ini juga menyebabkan orang-orang bandar bersifat suka mengasingkan diri dan tidak mahu menyusahkan orang lain. Individu bebas untuk berhubung dengan siapa sahaja tetapi dalam mencari kebebasan ini semangat kekitaan akan hilang dan individu merasakan bahawa diri mereka tidak penting di dalam masyarakat.

Wirth juga mengatakan bahawa kesan daripada bilangan penduduk yang ramai ini menjadi lebih hebat lagi bila berlakunya kepadatan.

Ini bermakna perebutan untuk mendapatkan ruang amatlah besar dan ruang yang ada digunakan untuk faedah yang maksima. Kontak fizikal individu pada zahirnya adalah dekat tetapi kontak sosialnya adalah renggang. Ini bermakna walaupun orang-orang di bandar itu rapat pada zahirnya tetapi mereka tidak mengenali di antara satu sama lain. Walaupun individu-individu tinggal bersama dan kerja bersama, mereka tidaklah terikat secara emosi, malah mereka sentiasa bersaing untuk mencari kekayaan dan kuasa dan terpaksa mengeksploit sesama sendiri. Keadaan ini menyebabkan potensi "disorder" amatlah tinggi dan ianya perlu kepada pengawalan formal.

Wujudnya kepelbagaian (heterogeneity) di bandar menghebatkan lagi kesan yang ditimbulkan oleh kepadatan. Kepelbagaian di bandar terdiri daripada berbagai suku bangsa, pekerjaan, budaya, kelas sosial dan sebagainya. Masyarakat di bandar tidak dapat mempertahankan kasta dan kelas mereka. Mobiliti sosial berlaku dari segi tempat tinggal dan pekerjaan. Jadi bila orang selalu berpindah maka mereka susah untuk mewujudkan satu-satu kumpulan. Hubungan di antara individu tidak rapat kerana mereka tidak tinggal di satu tempat di dalam jangka masa yang lama.

Kesimpulan daripada pendapat Wirth ini dapatlah dikatakan bahawa hubungan sosial yang "primary" di bandar telah menjadi lemah, diambil alih oleh hubungan "secondary" yang bersifat "impersonal", sementara dan tidak mendalam. Keadaan ini menjadikan orang-orang di bandar itu terpencil, sekular, "rational" dan "sophisticated". Hubungan berdasarkan asas-asas tradisional, spontan, tidak kritikal, tidak ada status tertentu, pengetahuan tidak sistematik, bersifat "personal", hubungan berdasarkan hubungan keluarga dipantingkan. Berlaku juga "depersonalization" di mana mereka terpaksa melibatkan diri dengan persatuan dan menggunakan media massa untuk menyatakan kepentingan masing-masing.

b) Robert Redfield

Redfield juga menerima pendapat Wirth dengan mengatakan bahawa komuniti yang jauh dari bandar itu terdapat perbezaan dengan yang terdapat di bandar. Beliau telah mengkaji empat komuniti di Yucatan di Teluk Mexico dan telah menghasilkan "The Folk Culture of Yucatan" pada tahun 1941. Empat komuniti yang dikaji itu ialah Merida, sebuah kota raya yang besar dengan penduduknya berjumlah seramai 69,000 orang. Ozitas pula mempunyai penduduk seramai 1,200 orang dikelilingi oleh kampung-kampung kecil, komuniti ke tiga ialah Chan Kom yang merupakan sebuah kampung petani kecil (peasant) terletak 30 kilometer dari Ozitas. Akhir sekali ialah Tusik yang merupakan sebuah kawasan yang terpencil dan boleh dilawati dengan menaiki lembu selama tiga hari.

Hasil daripada kajiannya Redfield dapati perbezaan yang amat nyata di antara masyarakat folk dan urban (bandar). Tusik mempunyai banyak unsur-unsur folk manakala Merida pula mempunyai unsur-unsur urban. Dengan itu beliau telah menyarankan konsep "Folk-urban continuum" dengan anggapan bahawa wujudnya kesinambungan (continuum) di antara desa dan bandar. Bagi Redfield ciri-ciri masyarakat folk adalah digambarkan seperti berikut iaitu; kecil, terpencil, buta huruf, seragam, perpaduan kumpulan yang kuat, teknologi yang rendah, pembahagian buruh yang mudah, budaya seragam, perlakuan berdasarkan asas-asas tradisional, spontan, tidak kritikal, tidak ada status tertentu, pengetahuan tidak sistematik, bersifat "personal", hubungan bersemuka, hubungan keluarga dipentingkan, suci, pemikiran adalah semata-mata "personal" dan emosi, tak ada pasaran, tidak berwang dan tidak ada konsep keuntungan. Beliau

juga mengatakan bahawa masyarakat folk itu kuat ugama dan kepercayaannya serta mementingkan upacara-upacara.

Bagi masyarakat bandar pula, Redfield berpendapat gaya hidupnya adalah seperti urbanisma yang diutarakan oleh Wirth. Beliau merumuskan cara hidup di bandar ini dengan tiga perkataan iaitu mementingkan individualisma (individuality), sekular (secularity) dan tidak tersusun (disorganize). Gaya hidup ini dikatakan bertentangan dengan gaya hidup "folk".

c) Oscar Lewis

Seorang pengkaji lagi iaitu Oscar Lewis cuba pula untuk menunjukkan kelemahan-kelemahan dalam kajian yang dijalankan oleh Wirth dan Redfield. Untuk tujuan ini beliau membuat kajian di bandar Mexico pada tahun 1951 (Hauser and Schrone; 1967 : ms 491).

Dalam tulisannya yang berjudul "Further Observation on folk-urban Continuum and urbanization with special reference to Mexico city", beliau telah mengkritik Redfield kerana telah menggunakan angkubah-angkubah yang umum. Katanya, dalam mendefinisikan masyarakat folk sebagai ideal-type, misalnya Redfield tidak menentukan jenis teknologi atau ekonomi masyarakat tersebut tetapi hanya mengatakan sebagai simpel, sara diri, tidak menggunakan wang dan sebagainya.

Dalam kritiknya terhadap Wirth pula, Lewis mengatakan bahawa Wirth memandang bandar sebagai satu keseluruhan, sebagai satu komuniti dan mengandaikan manusia yang tinggal di bandar mengalami pengalaman yang sama. Ini termasuklah lemahnya hubungan kekeluargaan, kejiranan dan sebagainya. Bagi Wirth proses urbanisasi adalah satu

proses ke arah keruntuhan.

Sungguhpun Lewis mengkritik Wirth, beliau masih lagi bersetuju dengan definisi Wirth mengenai bandar tetapi ianya perlulah ditambah lagi. Lewis mahukan fokus terhadap angkubah-angkubah (variables) yang lebih banyak supaya ianya benar-benar dapat menerangkan apa yang sebenarnya berlaku di dalam bandar. Beliau ingin memasukkan angkubah-angkubah seperti kesetabilan kediaman, bentuk penempatan, jenis rumah, berapa banyak bilik bagi famili dan juga konsep harta. Baginya angkubah-angkubah seperti ini dapat mempengaruhi gaya hidup orang-orang di bandar.

Dalam kajiannya di Mexico city pada tahun 1951 beliau mendapati bahawa penghijrah dari luar bandar yang ada di dalam bandar Mexico mudah menyesuaikan diri dengan gaya hidup bandar. Kehidupan keluarga boleh dikatakan stabil dan hubungan antara ahli famili luas (extended family) bertambah kuat. Sikap keagamaan penghijrah berubah, mereka menjadi lebih khatolik dan berdisiplin. Sistem "compadrazgo" diteruskan dan menjadi semakin kuat. Akhir sekali, penggunaan perubatan dan kepercayaan kampung dapat dipertahankan.

Lewis telah membuat kajian sekali lagi pada tahun 1956-1957 untuk menguji kebenaran hasil yang diperolehinya dulu. Beliau telah memilih dua penempatan yang terdiri daripada perumahan kelas rendah dipanggil vecin dades. Secara keseluruhan kajiannya ini dapat menyokong kajiannya yang lalu. Di kawasan kediaman kelas rendah ini, sifat individualistik dan pengasingan individu-individu adalah kurang. Beliau mendapati ramai penduduk tinggal di dalam satu daerah dan bila berpindah rumah mereka cenderung kepada kawasan

geografikal yang terhad di mana ianya ditentukan oleh kadar sewa yang rendah. Persahabatan dan hubungan secara bersemuka dengan orang-orang yang sama pada tiap-tiap hari adalah perkara biasa. Perkahwinan juga kebanyakannya berlaku di kalangan penduduk di dalam satu daerah. Sekali lagi beliau dapati hubungan famili luas boleh dikatakan kuat di mana keadaan ini ditentukan oleh lawatan terutama-nya semasa kecemasan. Lewis juga dapati bahawa vecin dades ini bertindak sebagai "shock absorber" bagi penghijrah-penghijrah dari luar bandar ke bandar. Ini disebabkan wujudnya persamaan budaya di antara mereka. Beliau berkata seterusnya;

"I found no sharp differences in family structure, diet, dress, and belief systems of the vecinded tenants

according to their rural-urban origins. The use of herbs

for curing, the raising of animals, the belief in sorcery,

and spiritualism, the celebration of the Day of the Dead,

illiteracy and Low level of education, political apathy

and cynicism about government, and the very limited

member ship and participation in both formal and informal

associations, were just as common among persons who had

been in the city for over thirty years as among vecent

arrivale".

(Hauser and Sehrone, 1967 : ms 495).

Daripada ketiga-tiga teori ini didapati la bahawa Redfield dan Wirth memandang bandar sebagai satu tempat yang mempunyai sifat-sifat negatif. Manakala Lewis pula melihat bandar di dalam keadaan yang seimbang iaitu ada unsur-unsur negatif dan positif. Apa yang

Apa yang pentingnya kesan yang ditimbulkan oleh urbanisasi itu masih tidak dapat mempengaruhi penghijrah-penghijrah dengan sepenuhnya.

2.3 Urbanisasi

Pengkaji menggunakan konsep urbanisasi sebagai satu proses di mana individu ataupun penduduk diresepi oleh urbanisme. Walau bagaimanapun ada beberapa takrif lain lagi mengenai konsep urbanisasi ini. Bergell (1955 : ms 11) mengatakannya sebagai satu proses penukaran daripada "rural" kepada kawasan "urban" yang mendatangkan kesan ke atas ekonomi penduduk. Ini bermaksud bahawa penduduk yang terlibat dalam pertanian berkurangan dan penduduk bandar makin bertambah.

Raja Mohd. Affandi (1977 : ms 2) pula mentakrifkan urbanisasi sebagai proses di mana terdapatnya orang-orang tinggal dan bekerja dengan padat dalam satu kawasan yang kecil iaitu menjalankan kerja-kerja seperti perdagangan, perindustrian dan perkhidmatan. Satu sifat urbanisasi yang jelas ialah terdapatnya ramai penduduk dan bangunan di dalam satu kawasan yang kecil dibandingkan dengan keadaan di luar bandar.

Secara umumnya proses urbanisasi ini boleh berlaku dengan tiga cara iaitu dengan proses migrasi, pengluasan kawasan dan juga berkembangnya cara hidup bandar kepada luar bandar melalui berbagai-bagai cara seperti komunikasi dan media mass. Kepadatan proses urbanisasi ini meningkat dari masa ke semasa. Setakat ini data-data yang ada dan dikeluarkan tidak pernah menunjukkan kadar pengurangan penduduk di bandar-bandar malah ianya sering bertambah.

Mc Gee (1971 : ms 97) telah menunjukkan perbandingan pertumbuhan penduduk bagi bandar-bandar besar di Asia dan dibandingkan dengan Eropah dan Amerika. Antara tahun 1800 hingga 1850 penduduk di bandar besar Asia meningkat sebanyak 25%, di Eropah dan Amerika adalah 184%. Antara 1850 hingga 1900, di Asia bertambah 60% dan lebih daripada 210% di Eropah dan Amerika. Tetapi dalam separuh bahagian kurun ke 20 ini penduduk bagi bandar besar di Asia meningkat hampir-hampir 450% sedangkan pertambahan di Eropah dan Amerika hanyalah 160% sahaja.

Bagi bandar-bandar di Asia Tenggara pula Mc Gee katakan bahawa pertambahan penduduk adalah disebabkan oleh faktor-faktor seperti kurangnya kadar kematian di bandar, perkembangan kawasan bandar yang meliputi kampung-kampung di pinggir bandar (Kuala Lumpur dan Jakarta), pertambahan penduduk semula jadi dan lebih penting lagi ialah migrasi dari luar bandar ke bandar. Boleh dikatakan setiap-tiap negeri di Asia Tenggara sedang mengalami proses migrasi dari luar bandar ke bandar yang pesat. Daripada kajian yang telah dilakukan, Jakarta menunjukkan seramai 73 peratus penduduk yang dikaji berasal dari luar kota pada tahun 1954. Pada tahun 1960 di Bangkok ialah 26.6 peratus penduduk berasal dari luar bandar, Phnom Penh 47.7 peratus, Singapura 34 peratus dan Kuala Lumpur pula dianggarkan sebanyak 50 peratus adalah dilahirkan di luar Kuala Lumpur. Kadar ini jelas menunjukkan bahawa migrasi adalah faktor penting dalam proses urbanisasi.

Di Malaysia, proses urbanisasi dikatakan bermula pada penghujung kurun ke 19 (Hamzah Bendut 1962 : ms 114). Sebab-sebab perkembangan bandar pada penghujung kurun ke 19 ialah dengan jabatan kerajaan seperti pegawai-pegawai bandar, pegawai polis dan

terjumpanya sumber ekonomi iaitu bijih timah yang telah menyebabkan munculnya Taiping, Ipoh, Kuala Lumpur dan Seremban. Kemudian bandar Port Weld, Teluk Anson, Klang dan Linggi berkembang menjadi bandar pengeksport. Pengenalan getah ke Malaysia pula menyebabkan pembukaan bandar-bandar di pedalaman di antaranya ialah Kulim, Alur Gajah, Segamat, Kluang dan Kota Tinggi sebagai pusat pentadbiran dan penkhidmatan. Bandar-bandar ini dihubungkan oleh jalan raya dan jalan keretapi. Selepas perang dunia ke dua, faktor-faktor sosial dan politik dikatakan penting yang menyebabkan berlakunya migrasi ke bandar. Di antara tahun 1948 hingga 1960 pula berlakunya dharurat di mana penduduk-penduduk yang tinggal di kawasan terpencil dipindahkan ke kampung-kampung baru dan bandar. Pemindahan untuk keselamatan ini telah menambahkan lagi bilangan penduduk di bandar.

Bagi bandar-bandar di Malaysia, kebanyakan penduduknya adalah orang-orang China, India dan Eropah. Bilangan orang-orang Melayu yang tinggal di bandar adalah kecil. Pada tahun 1931 hanya 6.6% orang Melayu tinggal di bandar. Pada tahun 1947 angka ini meningkat kepada 8.2% ; 1957 bertambah kepada 13.6% dan pada tahun 1970 bilangannya hanyalah 15% sahaja daripada jumlah penduduk Melayu di Malaysia. Kadar penduduk Melayu yang tinggal di bandar pula dibandingkan dengan penduduk-penduduk lain, juga telah meningkat daripada 19% pada tahun 1931 kepada 21.3% pada tahun 1957 dan pada tahun 1970 ianya menjadi 26.4% (Raja Mohd. Affendi 1977 : ms 25).

Selepas tahun 1947 dikatakan penduduk Melayu di bandar mengalami penghijrahan orang-orang Melayu di bandar. telah bertambah disebabkan oleh beberapa faktor. Pertamanya ialah bertambahnya orang-orang Melayu yang diambil bekerja oleh jabatan-jabatan kerajaan seperti pegawai-pegawai rendah, pegawai polis dan

tentera. Keduanya ialah pertambahan penduduk di desa tidak sejajar dengan kemajuan ekonomi telah mendesak orang-orang Melayu mencari pekerjaan di bandar. Berkembangnya pelajaran rendah dan menengah menyebabkan mereka tidak mahu bekerja dalam pertanian dan mahukan kerja-kerja kolar putih di bandar-bandar. Kemudiannya pula dikatakan bahawa perkembangan sebaran am melalui surat khabar, majalah, televisyen, filem dan radio telah memberi gambaran kehidupan yang indah di bandar. Ini telah menarik minat orang-orang kampung berhijrah ke bandar. Akhir-akhir ini kerajaan menggalakkan orang-orang Melayu untuk bekerja di kilang-kilang dan syarikat-syarikat perusahaan. Syarikat-syarikat perusahaan perintis sejak tahun 1958 disyaratkan supaya mengambil lebih dari 40% pekerja-pekerja Melayu untuk bekerja dengan mereka.

Dalam rancangan Malaysia Kedua yang mementingkan Dasar Ekonomi Baru, kerajaan menekankan dua langkah pembangunan yang utama. Pertamanya ialah untuk membasmi kemiskinan dengan menambah pendapatan dan memperbanyakkan peluang-peluang pekerjaan kepada semua rakyat. Keduanya ialah untuk mempercepatkan proses penyusunan semula masyarakat Malaysia bagi memperbaiki keadaan ekonomi yang tidak seimbang supaya dapat mengurangkan dan seterusnya menghapuskan pengelatan kaum mengikut fungsi ekonomi. Langkah ini sebenarnya menggalakkan orang-orang Melayu melibatkan diri dengan perniagaan dan perusahaan di bandar supaya kadar keseimbangan penduduk di bandar berdasarkan kaum boleh dicapai. Ianya juga secara tidak langsung menggalakkan penghijrahan orang-orang Melayu di bandar.

Dalam kontek kajian ini, pengkaji mendapati bahawa faktor urbanisasi yang paling utama ialah migrasi. Orang-orang Melayu

yang tinggal di bandar ini bukanlah penduduk tempatan. Mereka berasal daripada tempat-tempat lain yang kebanyakannya adalah daripada luar bandar. Oleh itu adalah menarik untuk meninjau sejauhmanakah urbanisasi mendatangkan kesan ke atas sosio-budaya mereka.

Penduduk di Bandar ini terdiri daripada tiga golongan yang besar iaitu Cina 59.14 peratus, Melayu 32.28 peratus dan India 8.57 peratus (lihat jadual 3). Orang-orang Cina yang merupakan golongan majoriti ini tinggal di kawasan perniagaan Cina, di Batu Dua dan Kuala Rui. Orang-orang India tinggal bersekarak dan kawasan-kawasan tempat tinggal orang-orang Melayu di bandar ini adalah seperti berikut iaitu Taman Tok Purba Lahamad, Taman Grik, Taman Haji Wan Teh, Bendang Kerejaan, kawasan perniagaan Melayu dan rumah-rumah kerejaan. Perlu ditegaskan bahawa orang-orang Melayu di bandar ini tidak lagi tinggal di dalam kelawapa yang terdiri daripada anggota-anggota keluarga sebagaimana di desa-desa. Iaitu, mereka merupakan orang-orang asing yang tidak mempunyai hubungan darah dengan mereka.

Jadual 3 - Penduduk Bandar Grik 1982

Bangsa	Bilangan Penduduk	Peratus
Melayu	2000	32.28
Cina	4133	59.14
India	999	8.57
Jumlah	6988	100

Jadual 3

Sumber : Petyulis Kales Perpaduan Rakyat, Grik.

BAB III

ORANG-ORANG MELAYU DI BANDAR GRIK

3.1.a Taburan Penduduk Dan Rumah Kediaman Melayu

Penduduk di bandar ini terdiri daripada tiga golongan yang besar iaitu Cina 59.14 peratus, Melayu 32.28 peratus dan India 8.57 peratus (lihat jadual 3). Orang-orang Cina yang merupakan golongan majoriti ini tinggal di kawasan perniagaan Cina, di Batu Dua dan Kuala Rui. Orang-orang India tinggal berselerak dan kawasan-kawasan Taman Tok Purba Lahamad, Taman Grik dan Taman Haji Wan Teh, Bendang nahen ini adalah wira-mang, alan itu bankunya adalah seragam. Sila- Kerajaan, kawasan perniagaan Melayu dan rumah-rumah kerajaan. Perlu ditegaskan bahawa orang-orang Melayu di bandar ini tidak lagi tinggal dalam bilik air yang ada di rumah-rumah. Malahan rumah adalah terhad di dalam kelompok yang terdiri daripada anggota-anggota keluarga sebagai di desa-desa. Jiran-jiran mereka merupakan orang-orang asing yang tidak mempunyai hubungan darah dengan mereka.

Penduduk Bandar Grik 1982

Bangsa	Bilangan Penduduk	Peratus
Melayu	2256	32.28
Cina	4133	59.14
India	599	8.57
Jumlah	6988	100

Jadual 3

Sumber : Penyelidik Kelas Perpaduan Rakyat, Grik.

Rumah-rumah kediaman orang-orang Melayu di bandar ini berbeda daripada satu kawasan dengan kawasan yang lain. Ianya juga mempunyai perbezaan yang nyata daripada bentuk-bentuk dan keadaan rumah-rumah orang Melayu di desa. Rumah-rumah orang Melayu di desa biasanya bertiang, diperbuat dari kayu, beratap zing atau nipah, bilangan bilik tidak menentu, mempunyai halaman yang luas, sentiasa disapu dan ianya tidak berpagar. Selalunya ditanam pokok buah-buahan, pokok bunga dan sayur-sayuran di kawasan sekitarnya. Rumah-rumah di kawasan Taman Tok Purba Lahamed, Taman Grik dan Taman Haji Wan Teh terdiri daripada jenis rumah teres satu tingkat. Ini bermakna kawasan perumahan ini adalah dirancang, oleh itu bentuknya adalah seragam. Bilangan biliknya tetap iaitu dua ataupun tiga, mempunyai dapur, ruang tamu dan bilik air yang sama bentuknya. Halaman rumah adalah terhad dan dipagar supaya ianya terpisah daripada jalan raya. Bangunan rumah ini diperbuat daripada batu bata, beratap abestos dan bertingkap cermin. Bentuk yang seragam ini jauh bedanya daripada rumah orang-orang Melayu di desa sebagaimana yang disebutkan tadi. Oleh itu sukar untuk dibedakan di antara rumah orang-orang Melayu di kawasan ini dengan rumah orang-orang Cina dan India.

Di kawasan perkampungan Bendang Kerajaan bentuk rumah-rumah orang Melayu di sini hampir sama dengan rumah-rumah di desa. Fenomena ini wujud kerana dahulunya kawasan ini adalah terdiri daripada setingan. Susunan rumahnya berselerak, bentuk dan saiznya tidak seragam dan kebanyakan rumah-rumah ini diperbuat daripada kayu. Sebenarnya Kerajaan Negeri Perak telah berusaha menyusun dan mengagihkan lot-lot di kawasan ini dengan samarata. Rancangan dan usaha kerajaan ini mengalami kegagalan kerana terdapatnya tentangan

daripada penduduk-penduduk di kawasan tersebut. Ini adalah disebabkan mereka terpaksa dipindahkan dan rumah yang telah sedia ada terpaksa dirobohkan setelah lot dibahagi-bahagikan mengikut susunan pelan yang telah dirancang. Pelan yang dikeluarkan tidak dipersetujui oleh penduduk-penduduk kerana beberapa sebab. Antaranya ialah ada di antara penduduk mendapati jalan raya yang dirancang terletak di tapak rumah mereka sekarang; dan ada juga tentangan yang diberikan kerana faktor ekonomi iaitu stinging yang terlibat tidak mempunyai modal untuk membina rumah yang baru. Di sebabkan terdapatnya tentangan yang hebat daripada penduduk ini maka kerajaan membuat keputusan menurut sahaja kemahuan penduduk-penduduk tersebut. Walau bagaimanapun sudah nampak perubahan bentuk rumah selepas penduduk-penduduk di sini diberikan geran tanah. Mereka yang berkemampuan telah membina rumah-rumah batu dua tingkat dan ini sebenarnya telah menunjukkan bahawa urbanisasi telah berjaya mempengaruhi orang-orang Melayu.

Rumah kedai merupakan satu lagi bentuk kediaman bagi orang-orang Melayu di bandar ini. Ianya khusus untuk peniaga-peniaga Melayu sahaja yang menjalankan perniagaan di kawasan perniagaan Melayu. Pada asasnya mereka tidak dibenarkan oleh kerajaan untuk tinggal di kedai-kedai ini tetapi menurut pekedai-pekedai ini, dasar peniaga dengan kerajaan adalah berlainan. Peniaga lebih suka tinggal di kedai-kedai ini kerana mereka di sebabkan oleh faktor masa dan keselamatan. Mereka sehari-hari terlibat dengan perniagaan di kedai, oleh itu adalah lebih selamat tinggal di kedai-kedai ini berbanding dengan tinggal di rumah-rumah yang lain. Anggote polis pula tinggal di rumah-rumah yang lain kerana keselamatan kedai adalah lebih terjamin sekiranya mereka berada di kedai sepanjang masa. Perasaan curiga tetap ada sekiranya mereka tinggal di kedai kerana kedailah yang merupakan punca utama bagi masalah keselamatan di kawasan ini berbanding dengan tempat-tempat lain.

rezeki mereka. Di sebabkan oleh faktor-faktor ini maka orang-orang Melayu telah membina tambahan secara haram di bahagian belakang kedai untuk dapur dan tempat tidur. Setakat ini tindakan yang keras masih belum dikenakan ke atas peniaga-peniaga ini kerana mereka mempunyai persatuan yang boleh berunding dengan pihak berkuasa. Pihak kerajaan juga masih mempunyai timbang rasa kerana peniaga-peniaga ini tidak mendatangkan masalah kepada mereka. Sungguhpun begitu bukanlah semua peniaga Melayu yang tinggal di kedai mereka. Ada juga yang tinggal di rumah-rumah yang terletak di kawasan yang berhampiran.

Rumah kerajaan di bandar ini dapat dibahagi-bahagikan kepada beberapa jenis mengikut penghuni-penghuninya. Di antaranya ialah rumah orang-orang bujang, rumah pekerja Majlis Daerah, rumah pangsa polis dan rumah kakitangan kerajaan kelas bawahan dan atasan.

Rumah orang-orang bujang merupakan satu bangunan panjang yang mana ianya dibahagi-bahagikan kepada beberapa buah bilik. Kesemua penghuninya adalah terdiri daripada orang-orang Melayu yang bekerja di pejabat kerajaan kira-kira 400 meter dari tempat tersebut. Di sini terdapat sebuah gelanggang sepak takraw yang membolehkan pemuda-pemuda Melayu ini bermain pada tiap-tiap petang.

Majlis Daerah Grik pula telah menyediakan satu tempat kediaman untuk pekerja-pekerjanya. Tempat kediaman ini dipanggil sebagai rumah pekerja Majlis Daerah. Penghuni-penghuni di sini kebanyakannya terdiri daripada buruh kasar, kerani dan yang setaraf dengannya. Anggota polis pula tinggal di rumah pangsa yang dikhususkan untuk mereka. Kebanyakan penghuni di sini terdiri daripada anggota polis daripada pangkat bawahan. Kawasan perumahan ini berpagar, oleh itu keadaan di kawasan ini berbeza daripada tempat-tempat

lain. Hubungan anak serta isteri polis lebih erat kerana mereka selalu berjumpa. Mereka menggunakan tangga yang sama dan keluar mengikut pintu pagar yang sama.

Rumah kakitangan kerajaan kelas bawahan pula mempunyai bentuk yang berbeda daripada rumah-rumah kelas atasan⁽¹⁾. Ianya merupakan bangunan lama yang diperbuat daripada kayu dan bertiang. Halamannya luas dan berumput. Suasannya lebih tenang dan selesa. Kawasan rumah ini dijaga oleh Majlis Daerah di mana rumputnya selalu ditebas. Walau bagaimanapun rumah-rumah ini tidak mencerminkan keadaan rumah orang-orang Melayu di desa yang di kelilingi oleh pokok-pokok buah-buahan, halaman luas yang tidak berumput dan terdapat kanak-kanak bermain dengan tidak menentu masa. Rumah-rumah ini boleh dikatakan sunyi pada setiap waktu.

Golongan atasan pula tinggal di rumah-rumah yang berupa banglo yang besar. Mereka ini terdiri daripada Pegawai Daerah, Doktor, Jurutera, O.C.P.D dan juga Orang Besar Jajahan (OBJ). Kawasan perumahan mereka ini terasing daripada tempat-tempat yang dapat menjadi pusat hidup masyarakat setempat. Suasannya tenteram dan sunyi serta jauh daripada bunyi bising kenderaan-kenderaan (sila lihat pelan pada bab I). Wujudnya fenomena tempat tinggal begini sebenarnya adalah disebabkan oleh

tinggalan penjajahan Inggeris. Kerajaan Inggeris membina kawasan

3.2 Latar Belakang Orang-orang Melayu

(1) Kelas di sini di dasarkan kepada jenis kerja dan taraf pelajaran. Pengkaji menggolongkan kelas atasan bagi mereka yang bekerja sebagai pentadbir dan profesional. Selain daripada mereka ini digolongkan ke dalam kelas bawahan (bagi kakitangan kerajaan sahaja).

Belakang terdapat ialah tempat asal, taraf pelajaran, pekerjaan dan pendapatan.

kediaman berdasarkan kelas, oleh itu kelas pentadbir akan diasingkan daripada kelas pekerja yang lain.

Daripada keseluruhan taburan penduduk dan tempat tinggal ini, pengkaji dapati bahawa pengelompokan-pengelompokan orang Melayu di satu-satu tempat tinggal tidaklah lagi berasaskan hubungan kekeluargaan. Kelas, pekerjaan dan peluang memainkan peranan penting di dalam pengelompokan ini. Pengkaji mendapati bahawa kelas atasan dikelompokkan sesama mereka di satu tempat kediaman. Pekerjaan pula menyebabkan pekerja-pekerja Majlis Daerah tinggal di tempat kediaman Majlis Daerah. Peniaga-peniaga Melayu pula tertumpu di kawasan perniagaan Melayu. Peluang pula dapat dikaitkan dengan mereka yang tinggal di Bendang Kerajaan dan kawasan-kawasan perumahan yang dirancang. Bagi penduduk Bendang Kerajaan, mereka bernasib baik kerana kerajaan telah mengiktiraf hak mereka kepada tanah yang dulunya diduduki cara haram. Di kawasan rumah murah seperti Taman Tok Purba Lahamad pula mereka bernasib baik kerana terpilih daripada bilangan yang ramai untuk membeli rumah tersebut. Peluang-peluang yang didapati begini secara tidak langsung dapat mengelompokkan orang-orang Melayu di bandar ini di dalam satu kawasan yang ramai didiami oleh orang-orang Melayu.

3.2 Latar Belakang Orang-orang Melayu

Dalam konteks kajian di bandar ini, pengkaji akan melihat latar belakang orang-orang Melayu berdasarkan empat puluh orang responden yang telah diambil sebagai sampel kajian. Aspek-aspek latar belakang tersebut ialah tempat asal, taraf pelajaran, pekerjaan dan pendapatan.

3.2. Tempat Asal

Orang-orang Melayu di bandar ini bukanlah penduduk asal bandar ini. Mereka tidak dilahirkan di bandar ini. Mereka adalah penghijrah-penghijrah yang berasal daripada tempat-tempat lain sama-ada daripada kampung ataupun bandar lain.

Tempat Asal Orang-Orang Melayu Di Bandar Grik

Tempat	Daripada luar bandar	Daripada bandar	Jumlah	Peratus
Grik	7	0	7	17.5
Tempat lain di Perak	19	6	25	62.5
Kedah	4	0	4	10.0
Kelantan	2	0	2	5.0
Pulau Pinang	1	0	1	2.5
Melaka	1	0	1	2.5
Jumlah	34	6	40	100

Jadual 4

Jadual 4 di atas menunjukkan bahawa hanya 17.5% sahaja penduduk daripada sampel ini berasal daripada Grik. Sungguhpun begitu mereka ini adalah penduduk-penduduk yang berasal daripada desa-desa yang terdapat di sekeliling bandar ini. Kadar yang paling ramai sekali ialah mereka yang berasal daripada tempat-tempat lain di negeri Perak iaitu 25 orang atau 62.5 peratus daripada sampel. Kadar ini tinggi kerana ramai daripada orang-orang Melayu ini bekerja di pejabat-pejabat kerajaan. Kerajaan negeri biasanya lebih mengutamakan rakyat negeri Perak untuk bekerja di pejabat-pejabat di sini.

Oleh itu ramailah bilangan kakitangan kerajaan yang berasal dari tempat lain bekerja di pejabat-pejabat di bandar ini. Daripada 25 orang responden ini, 19 daripada mereka adalah berasal daripada luar bandar dan hanya 6 orang sahaja yang berasal daripada bandar.

Terdapat juga orang-orang Melayu yang tinggal di bandar ini berasal daripada negeri lain. Daripada responden-responden ini terdapat empat berasal daripada Kedah, dua daripada Kelantan, seorang daripada Pulau Pinang dan seorang daripada Melaka. Faktor ekonomi dan sosio budaya menjadi sebab kepada kedatangan mereka ini. Responden daripada Melaka pada asalnya berhijrah ke bandar ini kerana ianya seorang anggota polis. Kemudian beliau berkahwin dengan gadis tempatan, anak seorang peniaga Melayu di gerai makanan. Kerana kegiatan berniaga di gerai makanan lebih lumayan dari kerja polis maka beliau telah berhenti daripada pekerjaan tersebut untuk bergiat sepenuh masa di dalam perniagaan. Oleh itu kita dapati bahawa faktor ekonomi dan sosio budaya adalah saling kait-mengait di antara satu sama lain di dalam menentukan penghijrahan orang-orang Melayu di bandar.

3.2.b Taraf pelajaran

Taraf pelajaran dimaksudkan dengan pelajaran formal yang diterima oleh orang-orang Melayu di bandar ini berdasarkan kelulusan mereka. Secara amnya orang-orang Melayu di bandar ini masih lagi mempunyai taraf pelajaran yang rendah. Mereka yang mendapat pelajaran tinggi di peringkat Universiti tidaklah ramai bilangannya. Ianya terhad kepada pegawai-pegawai kerajaan seperti Pegawai Daerah, jurutera, guru-guru dan beberapa orang profesional yang mana bilangannya amat

kecil jika dibandingkan dengan keseluruhan penduduk di bandar ini.

Taraf Pelajaran Orang-Orang Melayu Di Bandar Grik

Peringkat persekolahan Melayu	Aliran Inggeris	Aliran Melayu	Jumlah	Peratus
Darjah 1-6	13	0	13	35.0
Tingkatan 1-3	5	1	6	15.0
Tingkatan 4-5	9	6	15	37.5
Tingkatan 6	0	1	1	2.5
Lain-lain*	5	0	5	10.0
Jumlah	32	8	40	100.0

* nota : Lain-lain ialah mereka yang mendapat pendidikan tidak formal.

Jadual 5

Jadual 5 di atas menunjukkan golongan yang terbanyak di bandar ini ialah mereka yang mendapat pendidikan sehingga tingkatan lima iaitu 37.5 peratus. Mereka ini kebanyakannya bekerja dengan kerajaan. Golongan ke dua banyaknya ialah mereka yang mendapat pendidikan sekolah rendah iaitu 35 peratus yang kebanyakannya terdiri daripada peniaga-peniaga Melayu dan juga buruh kasar. Bilangan mereka yang beraliran Melayu adalah lebih ramai daripada aliran Inggeris iaitu kira-kira 80 peratus daripada keseluruhan responden.

Ada beberapa faktor penting yang menyebabkan taraf pelajaran di bandar ini adalah rendah. Di antaranya ialah hanya terdapat sebuah sahaja sekolah menengah di bandar ini yang menyediakan pelajaran sehingga tingkatan lima. Mereka yang lulus dengan baik sahaja akan

berpeluang untuk melanjutkan pelajaran ke tingkatan enam di Kuala Kangsar.

Golongan yang mendapat pendidikan sekolah rendah adalah ramai kerana mereka terlibat dengan sistem pembelajaran di zaman penjajah. Sekolah menengah pada masa itu amat kecil bilangannya dan peluang untuk mereka melanjutkan pelajaran ke peringkat yang lebih tinggi amatlah tipis. Lagi pula orang-orang Melayu pada masa itu bersikap negatif terhadap pelajaran yang berbentuk sekular. Mereka yang belajar di sekolah Inggeris dianggap cuba untuk mempelajari agama Kristian. Peluang-peluang dan larangan-larangan yang wujud pada masa penjajahan dan zaman awal lepas merdeka sebenarnya telah mengakibatkan orang-orang Melayu tidak dapat melanjutkan pelajaran mereka. Keadaan inilah yang menyebabkan mereka yang di sekitar umur 35 tahun ke atas mempunyai taraf pelajaran yang rendah.

Golongan yang mendapat pendidikan sehingga tingkatan lima juga ramai disebabkan adanya peluang pekerjaan di dalam sektor kerajaan. Kelayakan pelajaran sehingga tingkatan lima membolehkan mereka menjawat jawatan di sektor tersebut. Jawatan-jawatan yang memerlukan kelayakan Universiti sebenarnya tidak banyak di bandar ini. Oleh itu bilangan mereka yang mendapat pendidikan tinggi amatlah kecil di bandar ini.

3.2.c Pekerjaan

Pada asasnya orang-orang Melayu di desa bekerja sebagai petani dan nelayan. Dua pekerjaan ini adalah ditentukan oleh alam sekeliling. Sebaliknya persekitaran fizikal bandar tidak membenarkan aktiviti-aktiviti pertanian dijalankan. Oleh itu pekerjaan di

bandar adalah berlainan daripada pekerjaan-pekerjaan yang terdapat di desa.

Bagi orang-orang Melayu di bandar ini pekerjaan mereka dapat dibahagikan kepada dua kumpulan iaitu pekerjaan di sektor kerajaan dan swasta. Sektor swasta boleh dibahagikan kepada golongan peniaga dan kerja-kerja lain di luar sektor kerajaan. Peniaga adalah golongan terbanyak di dalam sektor ini.

Mereka yang bekerja di sektor kerajaan dapat dibahagikan pula kepada tiga golongan iaitu golongan atasan yang terdiri daripada pentadbir yang selalunya mempunyai kelulusan universiti. Kemudian terdapat golongan pertengahan yang terdiri daripada pekerja-pekerja seperti kerani, juruteknik, mandor dan jawatan yang setaraf, di mana mereka ini biasanya mempunyai kelulusan tingkatan lima dan enam. Akhir sekali ialah golongan bawahan yang terdiri daripada buruh kasar dan mereka ini mempunyai taraf pelajaran yang rendah. Pembahagian ini bukanlah berdasarkan status tetapi hanyalah merupakan satu garis kasar yang didasarkan kepada kelas kerja itu sendiri.

Perbezaan di antara ketiga-tiga golongan ini juga dapat dilihat dari segi pakaian semasa bekerja. Golongan atasan selalunya bertali leher datang ke pejabat, golongan pertengahan tidak memakai tali leher tetapi pakaian mereka kemas manakala golongan yang ketiga pula pakaiannya tidak kemas dan kadangkala kotor di disebabkan oleh pekerjaan mereka.

Selain daripada tiga golongan ini, terdapat pula satu golongan orang-orang Melayu yang bekerja sebagai polis, bomba dan pekerja hospital. Mereka ini merupakan satu golongan yang boleh

diasingkan kerana mereka adalah anggota kerajaan yang berpakaian seragam. Oleh itu jelas kelihatan bahawa unsur kepelbagaian ternyata wujud di dalam aspek pekerjaan di kalangan anggota kerajaan ini. Kepelbagaian ini secara tidak langsung telah membentuk kelas sosial yang berbeda-beda.

Dalam sektor swasta, pekerjaan yang penting bagi orang-orang Melayu di bandar ini ialah berniaga. Daripada jadual 6 di bawah kita dapati bahawa 40 peratus daripada responden adalah peniaga. Kebanyakan kegiatan perniagaan mereka dijalankan di kawasan perniagaan Melayu. Dari segi pelajarannya ramai dari kalangan mereka ini hanya berpendidikan sekolah rendah. Ini menunjukkan pekerjaan ini tidak memerlukan taraf pelajaran yang tertentu. Faktor minat dan peluang untuk mendapatkan lesen dan tapak berniaga amat penting di dalam pekerjaan ini. Biasanya modal boleh dipinjam daripada MARA (Majlis Amanah Rakyat).

Taraf Pelajaran Dan Pekerjaan

Taraf pelajaran	Peniaga	Kerani	Pemandu	Juruteknik	lain-lain	Jumlah
Tidak formal	2	0	0	0	3	5
Darjah 1-6	11	0	2	0	0	13
Tingkatan 1-3	1	0	0	0	5	6
Tingkatan 4-5	2	9	0	2	2	15
Tingkatan 6	0	0	0	0	1	1
Jumlah	16	9	2	2	11	40

Jadual 6

Orang-orang Melayu ini menjalankan perniagaan yang berbagai-bagai. Di antaranya ialah perniagaan kain dan pakaian, menjual buah-buahan, alat-alat dapur, memperbaiki dan menjual alat-alat basikal, menjual buku dan alat tulis serta membuka kedai makanan. Ada juga yang berniaga di pasar besar Grik menjual daging, ikan dan sayur-sayuran. Orang-orang Melayu juga terlibat dengan pembukaan gerai-gerai haram yang menjual air minuman dan makanan-makanan ringan.

Dari segi penggunaan tenaga buruh hanya kedai makanan sahaja yang memerlukan tenaga buruh yang lebih ramai. Di kedai-kedai makanan ini kebanyakan tenaga pekerjaannya adalah terdiri daripada mereka yang mempunyai hubungan darah dengan pemilik kedai tersebut. Pemilik kedai ini selalunya akan dibantu oleh anak-anak mereka ataupun mereka mengupah saudara-mara. Pengambilan tenaga pekerja yang berdasarkan hubungan darah ini lebih memudahkan peniaga-peniaga dari segi pengawasan ke atas pekerja-pekerja tersebut. Ini adalah kerana peniaga-peniaga telah mengenali pekerja-pekerjanya sebelum mereka bekerja di kedai-kedai tersebut. Bantuan daripada anak-anak pula lebih bertujuan untuk mengurangkan kadar upah kepada pekerja-pekerja.

Peniaga-peniaga juga biasanya terlibat dengan kedai mereka sepenuh masa. Ini sebenarnya memberi peluang yang sedikit kepada mereka untuk bergiat di dalam aktiviti-aktiviti di luar perniagaan. Masa yang terhad ini juga merupakan salah satu faktor yang boleh merenggangkan hubungan keluarga peniaga-peniaga Melayu dengan keluarga mereka di tempat asal.

Selanjutnya ialah pekerja swasta di sektor yang lain daripada perniagaan. Golongan ini sangat kecil kerana masih terlalu

kurang badan-badan swasta yang terdapat di bandar ini. Cuma yang banyak terdapat di sini ialah badan-badan swasta yang menjalankan projek membuat bangunan. Ramai daripada pekerja-pekerja membina bangunan ini adalah orang-orang Melayu. Mereka hanya tinggal sementara di bandar ini sehingga pembinaan bangunan itu tamat.

Jadi secara keseluruhannya telah wujud kepelbagaian di dalam pekerjaan di bandar ini. Ianya tidak lagi seragam sebagaimana di desa-desa. Pekerjaan-pekerjaan di bandar ini telah mewujudkan kumpulan-kumpulan tertentu berdasarkan jenis dan tempat kerja. Jenis pekerjaan dan pencapaian yang berdasarkan pelajaran di bandar ini telah menyebabkan terbentuknya beberapa kelas tertentu. Dengan itu ciri-ciri bandar yang berdasarkan kepelbagaian pekerjaan dan kelas sosial sudah jelas kelihatan di dalam bandar ini. Keadaan ini juga telah menepati definisi Wirth di dalam rencananya "Urbanism as a way of life" (1969 : ms 60).

Jadual 7 di atas menunjukkan pendapatan bulanan orang-orang Melayu di bandar ini bagi 60 orang responden. Sebanyak 3.2.d. Pendapatan

Orang-orang Melayu di bandar secara amnya mempunyai taraf pendapatan yang lebih baik daripada mereka yang tinggal di desa. Pendapatan mereka tidak bergantung kepada sumber alam. Orang-orang Melayu di desa bergantung penuh kepada alam sekitar, sekiranya berlaku bencana alam seperti kemarau dan banjir pendapatan mereka akan terjejas. Penoreh getah misalnya tidak dapat meneruskan kerja mereka. Tanaman juga tidak menjadi sekiranya berlaku kemarau yang panjang. Oleh itu pendapatan mereka tidaklah tetap sebagaimana orang-orang Melayu di bandar.

Jadual 7 menunjukkan bahawa kebanyakannya mereka yang berpendapatan lebih daripada

Pendapatan Orang-Orang Melayu Di Bandar Grik

Pendapatan sebulan	Bilangan responden	Peratus
--------------------	--------------------	---------

0 - 299	5	12.5
300 - 399	10	25.0
400 - 499	6	15.0
500 - 599	3	7.5
600 - 699	1	2.5
700 - 799	2	5.0
800 - 899	1	2.5
900 - 999	1	2.5
1000 - 2999	3	7.5
3000 - 5999	4	10.0
6000 - 8999	1	2.5
9000 - 11999	2	5.0
12000 - 15000	1	2.5

Jadual 7.

Jadual 7 di atas menunjukkan pendapatan bulanan orang-orang Melayu di bandar ini bagi 40 orang responden. Sebanyak 25 peratus daripada mereka berpendapatan di antara 300 ringgit hingga ke 400 ringgit. Bilangan ini ramai kerana mereka terdiri daripada kakitangan kerajaan yang berpendapatan tetap. Secara keseluruhannya pula ramai di antara mereka yang berpendapatan kurang daripada 600 ringgit tiap-tiap bulan. Hanya mereka yang mempunyai ke-lulusan Universiti sahaja yang berpendapatan lebih daripada 1000 ringgit sebulan.

Sebaliknya pula peniaga-peniaga Melayu di bandar ini ber-pendapatan lebih tinggi daripada kakitangan kerajaan. Kajian ini menunjukkan bahawa kesemua mereka yang berpendapatan lebih daripada

seribu ringgit adalah terdiri daripada peniaga-peniaga yang memiliki kedai yang sah. Dalam kontek ini pengkaji hanyalah mengambil kira pulangan kepada hasil perniagaan tiap-tiap hari. Ini bermakna pendapatan peniaga yang dikira di sini bukanlah pendapatan bersih. Oleh itu kadapatanlah mereka yang seolah-olah berpendapatan yang besar sebagaimana yang terdapat di dalam jadual 7. Daripada kajian ini terdapat seorang peniaga Melayu yang mendapat pulangan hasil kira-kira lima belas ribu ringgit setiap bulan. Pada asalnya beliau hanyalah peniaga kecil di tepi jalan sahaja pada tahun 1970. Hari ini beliau telah memiliki sebuah bangunan sendiri yang dikenali dengan Bangunan Ali Ahmad dan juga beberapa buah kedai.

Memandangkan terdapatnya perbezaan pendapatan ini maka pengkaji membuat kesimpulan bahawa taraf pendapatan yang tinggi di bandar ini adalah asas bagi masyarakat. Cuma yang berbeza bandar tidaklah ditentukan oleh taraf pelajaran. Ini dibuktikan ialah dari segi jenis, saiz, bentuk dan corak hubungan di kalangan dengan perbezaan taraf pelajaran yang nyata di antara peniaga dan keluarga tersebut. Sungguhpun begitu kakitangan kerajaan mempunyai kuasa dan status yang lebih tinggi daripada peniaga-peniaga terutamanya mereka yang berada di kelas pertengahan dan atasan.

Dua jenis keluarga yang penting bagi orang-orang Melayu di bandar ini ialah keluarga kecil (nuclear) dan keluarga luas (extended). Daripada dua jenis keluarga ini, bentuk keluarga kecil adalah lebih banyak daripada keluarga luas. Ini bermakna di dalam bentuk urbanisasi orang-orang Melayu yang tinggal di bandar lebih cenderung membentuk keluarga kecil iaitu satu unit rumah tangga yang terdiri daripada ibu-bapa dan anak-anak mereka. Jadual 8 menunjukkan bahawa 70.4 peratus daripada keluarga responden adalah terdiri dari keluarga kecil. Kadar yang tinggi ini menunjukkan telah berlaku perubahan bentuk yang mana pada asalnya orang-orang Melayu di bandar

BAB IV

ASPEK SOSIO-BUDAYA

Sosio-budaya adalah terlalu luas untuk dibincangkan. Pengkaji akan menyentuh beberapa aspek sahaja daripada faktor sosio-budaya yang membentuk gaya hidup orang-orang Melayu di bandar ini. Aspek-aspek sosio-budaya yang akan ditekankan nanti ialah institusi kekeluargaan, kepercayaan dan adat istiadat di kalangan orang-orang Melayu yang tinggal di bandar ini.

4.1 Institusi Kekeluargaan

Keluarga ialah unit sosial yang asas bagi mana-mana masyarakat. Pembentukan keluarga berpunca daripada tiga faktor penting iaitu perkahwinan, hubungan darah dan juga angkat. Ketiga-tiga faktor ini adalah sama bagi mana-mana masyarakat. Cuma yang berbezanya ialah dari segi jenis, saiz, fungsi dan corak hubungan di kalangan keluarga tersebut.

4.1.a Jenis Dan Saiz Keluarga

Dua jenis keluarga yang penting bagi orang-orang Melayu di bandar ini ialah keluarga asas (nuclear) dan keluarga luas (extended). Daripada dua jenis keluarga ini, bentuk keluarga asas adalah lebih banyak daripada keluarga luas. Ini bermakna di dalam konteks urbanisasi orang-orang Melayu yang tinggal di bandar lebih cenderung membentuk keluarga asas iaitu satu unit rumah tangga yang terdiri daripada ibu-bapa dan anak-anak mereka. Jadual 6 menunjukkan bahawa 90.9 peratus daripada keluarga responden adalah terdiri dari keluarga asas. Kadar yang tinggi ini menunjukkan telah berlaku perubahan bentuk yang mana pada dasarnya orang-orang Melayu di desa

kebanyakannya terdiri daripada keluarga luas.

Jenis Keluarga Orang-orang Melayu Di Bandar

Jenis keluarga	Pekerjaan			Jumlah Peratus	
	peniaga	Kerajaan	Lain-lain		
Nuclear	14	13	3	30	90.0
Extended	3	0	0	3	9.1
Jumlah	17	13	3	33	100

Jadual 8.

Ada beberapa faktor yang mempengaruhi pembentukan keluarga asas di bandar ini. Pertamanya ialah faktor penghijrahan di mana ramai di kalangan orang-orang Melayu di bandar ini adalah terdiri daripada penghijrah-penghijrah. Pada mulanya hanya seorang sahaja berhijrah ke bandar untuk bekerja. Bila berkahwin isteri mereka juga turut berhijrah ke bandar ini. Begitu juga dengan mereka yang sudah mempunyai isteri dan anak, bila ada tempat tinggal yang selesa harulah anak isteri mereka dibawa ke bandar ini. Penghijrahan ini bererti mereka bebas dan tidak lagi terikat dengan rumah asal ataupun mertua.⁽¹⁾ Keadaan ini secara tidak langsung telah mengubah bentuk keluarga dari yang berbentuk keluarga luas kepada sebuah keluarga asas di bandar.

- (1) Orang-orang Melayu biasanya selepas berkahwin akan tinggal di rumah ibu-bapa atau mertua sehinggalah mereka boleh mendirikan rumah sendiri. Bagi anak-anak perempuan yang bongsu selalunya akan terus tinggal di rumah ibu-bapa mereka.

Di samping itu faktor harta dan tanggung-jawab juga penting di dalam mempengaruhi pembentukan keluarga asas ini. Ibu-bapa orang-orang Melayu yang tinggal di bandar ini masih lagi tinggal di desa di mana mereka mempunyai harta dan tanggung-jawab mereka sendiri. Mereka terikat secara emosi terhadap harta seperti tanah, rumah dan sebagainya. Mereka tidaklah mengikut anak-anak mereka berhijrah ke bandar, dengan ini anakanak yang berkahwin dapat terus membentuk keluarga asas di bandar.

Kebebasan di dalam urusan rumah tangga juga penting di dalam pembentukan keluarga nuclear. Orang-orang Melayu di bandar pada asasnya tidak suka urusan rumah tangga seharian dicampuri oleh orang tua ataupun mereka. Mereka lebih rela menghantar wang ke kampung sekiranya orang tua mereka masih lagi sihat dan kuat. Pembentukan keluarga asas bermakna mereka lebih bebas untuk melakukan apa saja yang mereka suka. Bottomore mengatakan ; " The independant nuclear family is a characteristic of modern industrial societies. Its predominance seems to be due to the growth of individualism, reflected in property, law, and general social ideals of individual happiness and self-fulfilment, and to geographical and social mobility". (1971 : ms 170).

Dari segi saiz keluarga orang-orang Melayu di bandar, pengkaji tidak dapat memberi ketetapan yang khusus sama ada ianya berbentuk kecil ataupun besar. Ianya bersifat relatif kerana tidak semua keluarga di bandar ini kecil dan tidak semua keluarga di desa itu besar. Tetapi kecenderungan membentuk keluarga asas bermakna adanya proses pengecilan saiz keluarga dalam satu-satu unit rumah tangga. Terdapat faktor-faktor yang tertentu yang mempengaruhi

saiz keluarga ini. Di antaranya ialah faktor fizikal seperti tempat tinggal, faktor ekonomi seperti pekerjaan suami dan isteri dan faktor sosial seperti pelajaran, umur dan sebagainya.

Saiz Keluarga Orang-Orang Melayu Bandar

Bil. anak	Umur			Pekerjaan			Jumlah Peratus
	<30	31-40	>41	Berniaga	Kerajaan	Lain-lain	
0	4	1	1	2	4	0	18.2
1	1	4	0	1	4	0	15.2
2	1	1	0	1	1	0	6.1
3	0	1	3	2	0	2	12.1
4	1	1	2	3	2	0	15.2
5	0	0	1	1	0	0	3.0
6	0	3	2	4	1	0	15.2
7	0	2	1	1	2	1	12.1
8 ke atas	0	0	1	0	1	0	3.0
Jumlah	7	13	11	15	15	3	100

Jadual 9.

Saiz bagi 33 buah keluarga Melayu di bandar ini dapat

dilihat daripada jadual 9 di atas. Kadar keluarga yang mempunyai anak empat orang ke bawah ialah 66.8 peratus termasuk juga mereka yang tidak mempunyai anak. Pengecilan saiz ini ada kemungkinan disebabkan oleh faktor-faktor yang disebutkan di atas iaitu faktor fizikal, ekonomi dan sosial.

Sebaliknya, faktor formal lebih merangsang dan lebih suka untuk membentuk keluarga yang kecil.

Dari segi fizikalnya, besar kemungkinan di disebabkan oleh had tempat tinggal di bandar ini. Rumah-rumah yang dirancang mempunyai halaman yang sempit, bilik yang terhad dan juga terdedah kepada bahaya jalan raya. Mempunyai keluarga yang besar bermakna mendatangkan ketidakelesaan kepada isi rumah tersebut. Keadaan ini timbul lebih-lebih lagi bagi mereka yang tinggal di rumah pangsa. Memandangkan masalah yang dihadapi ini, orang-orang Melayu di bandar cenderung untuk membentuk keluarga yang kecil.

Ekonomi juga mempunyai kaitan yang rapat dengan saiz keluarga. Bergell mengatakan bahawa keluarga di bandar adalah unit pengguna manakala keluarga di desa ialah unit pengeluaran dan pengguna (1955 : ms 292). Di sebabkan keluarga di bandar adalah unit pengguna maka adalah lebih wajar untuk mereka mempunyai keluarga yang kecil. Mempunyai keluarga yang besar sudah tentu akan meninggikan lagi kos hidup di bandar. Orang-orang Melayu di bandar juga tidak memerlukan tenaga anak-anak mereka untuk membantu mereka di dalam pekerjaan, terutamanya di dalam sektor formal. Keadaan ini berbeza daripada di kampung di mana tenaga keluarga diperlukan di dalam proses pengeluaran terutamanya di dalam sektor pertanian. Oleh itu mereka memerlukan anak yang ramai supaya beban ketua keluarga dapat dikurangkan.

Kedua-dua suami isteri bekerja juga menjadi satu sebab kepada pembentukan saiz keluarga yang kecil. Mereka tidak mempunyai masa yang banyak untuk anak-anak. Pengawasan anak dijangka menjadi lebih mudah sekiranya mereka mempunyai keluarga yang kecil di mana mereka boleh mengupah orang gaji untuk menjaganya. Oleh itu mereka yang bekerja suami isteri terutamanya di sektor formal lebih merancang dan lebih suka untuk membentuk keluarga yang kecil.

Berkait dengan hal keluarga ini orang-orang Melayu bandar juga lebih mementingkan kualiti daripada kuantiti. Mereka berpendapat bahawa keluarga yang kecil itu lebih mudah diasuh. Mereka juga tidak menanggung beban yang berat untuk menyara dan memberi pelajaran kepada anak-anak mereka. Umur pula susah untuk dijadikan ukuran terhadap saiz keluarga ini. Walau bagaimanapun kesemua responden yang berumur kurang daripada 30 tahun mempunyai anak empat orang ke bawah (jadual 9). Begitu juga dengan 8 daripada 13 orang responden yang berumur antara 31 tahun hingga 40 tahun dan juga 6 daripada 11 responden yang berumur lebih daripada 41 tahun. Jadual ini menunjukkan bahawa semakin meningkat umur responden semakin bertambah bilangan anak mereka.

4.1.b. Fungsi Keluarga

Zainal Kling mengatakan bahawa fungsi rumah tangga sebagai satu unit sosial orang-orang Melayu di desa jelas dapat dilihat dalam proses penanaman nilai, latihan peranan, pengadaaan upacara, pimpinan, fungsi ekonomi dan hak milik (1977 : ms 82). Fungsi keluarga bagi orang-orang Melayu di bandar ini sebenarnya masih lagi dapat dikekalkan tetapi ianya tidak sejelas keadaan di desa dalam beberapa aspek tertentu. Walaupun setengahnya masih lagi dapat dikekalkan namun perubahan telah mula wujud akibat daripada pengaruh perbandaran.

Fungsi keluarga yang jelas berubah ialah di dalam aspek ekonomi. Perubahan ini wujud disebabkan perbezaan di dalam bentuk orang-orang Melayu. Fungsi ini juga telah mengalami perubahan lagi orang-orang Melayu di bandar. Faktor ekonomi di bandar merupakan satu kumpulan tenaga yang mengerjakan tanah pertanian mereka. Ibu dan bapa biasanya bekerja kuat di tanah pertanian mereka dan anak-anak mereka memberi bantuan tenaga kepada pekerjaan tersebut. Dengan

ini ke semua isi keluarga terlibat dengan satu pekerjaan dan mereka biasanya tahu apa yang perlu dilakukan. Dalam kontek pekerjaan di bandar khususnya di dalam sektor formal, fungsi keluarga tidak dipentingkan lagi. Anak-anak tidak dapat memberi bantuan tenaga di pejabat-pejabat. Oleh itu tenaga ahli keluarga tidak diperlukan lagi bagi mereka yang bekerja di dalam sektor formal.

Bagi orang-orang Melayu di bandar yang terlibat dalam ekonomi tidak formal, mereka masih lagi memerlukan tenaga kerja keluarga terutamanya di dalam sektor perniagaan. Peniaga-peniaga Melayu yang mempunyai anak biasanya akan menggunakan tenaga anak-anak ini untuk membantu mereka di kedai terutamanya kedai makanan. Penggunaan tenaga anak-anak ini sebenarnya bertujuan untuk mengurangkan kadar upah yang sepatutnya diberikan kepada pekerja-pekerja lain yang diambil bekerja. Pengkaji sukar untuk menentukan sama ada fungsi di dalam ekonomi ini mempengaruhi saiz keluarga ataupun tidak. Walau bagaimanapun jadual 9 menunjukkan bahawa empat daripada peniaga ataupun 26.6 peratus mempunyai anak dua orang ke bawah manakala di dalam sektor kerajaan pula ianya adalah 60 peratus ataupun sembilan daripada 15 orang kakitangan kerajaan. Ini menunjukkan lebih ramai anggota kerajaan yang mempunyai saiz keluarga yang kecil.

Fungsi pengasuhan dan penerapan nilai amat penting bagi orang-orang Melayu. Fungsi ini juga telah mengalami perubahan bagi orang-orang Melayu di bandar. Faktor ekonomi di dalam kontek ini mempunyai hubungan yang rapat dengan perubahan fungsi pengasuhan dan penerapan nilai di kalangan keluarga Melayu di bandar ini. Dalam keadaan di mana ibu-ibu tidak terlibat dengan ekonomi formal,

mereka dapat menumpukan sepenuh masa mendidik dan mengasuh anak-anak mereka sebelum dimasukkan ke sekolah. Penerapan nilai datang dari-pada kedua ibu bapa dan ini bererti perlakuan anak-anak mencerminkan perlakuan orang tuanya. Bagi keluarga di bandar pula, yang mana ibu dan bapa sama-sama mencari nafkah di dalam sektor kerajaan, mereka biasanya mengupah orang lain menjaga anak-anak mereka. Masa yang digunakan untuk bersama-sama dengan anak mereka adalah terhad pada hari cuti dan selepas bekerja sahaja. Pengasuhan lebih banyak dilakukan oleh orang gaji, oleh itu tidak hairanlah kalau anak-anak di bandar lebih mesra dengan orang gaji daripada kedua orang tua mereka. Keadaan ini juga dijangka akan menimbulkan rasa kasih yang kurang daripada anak terhadap kedua ibu-bapanya.

mereka pada masa diadakan upacara-upacara penting seperti kenduri

4.1.c. Corak Hubungan Keluarga

Orang-orang Melayu yang tinggal di bandar ini kebanyakannya adalah terdiri daripada penghijrah-penghijrah. Bilangan kaum kerabat mereka tidaklah ramai dan ada di antara mereka yang tidak ada langsung saudara mara di bandar ini. Keadaan ini jauh berbeda dengan desa tempat asal mereka. Di sana mereka tinggal di dalam satu kelompok di mana ahli-ahlinya adalah terdiri daripada kaum kerabat samaada yang masih rapat ataupun yang sudah renggang. Fenomena serupa ini mempengaruhi corak hubungan sosial orang-orang Melayu di bandar ini. Di sebabkan kurangnya kaum kerabat di bandar maka hubungan di dalam keluarga sebagai unit rumah tangga adalah erat. Begitu juga dengan mereka yang mempunyai seorang ataupun lebih saudara mara yang menetap di bandar ini. Mereka biasanya mengambil berat terhadap kaum kerabat ini sebagai pengganti kepada saudara mara yang ada di desa.

Orang-orang Melayu yang menetap di bandar ini sebenarnya tidak terasing daripada keluarga di tempat asal. Ini bermaksud mereka tidak terputus hubungan dengan keluarga di desa. Mereka yang tinggal berjauhan sering berutus surat. Orang-orang bujang selalu pulang ke rumah mereka di tempat asal pada tiap-tiap hujung minggu ataupun hujung bulan. Ini bergantung kepada jarak mereka dengan tempat asal. Kekerapan ini berlaku kerana ramai di antara orang-orang Melayu khasnya orang-orang bujang ini berasal daripada negeri Perak juga. Bagi mereka yang sudah berumah tangga dan mempunyai anak terpaksa^{nya} merancang untuk balik ke tempat asal. Selalu^{nya} mereka akan pulang semasa cuti persekolahan dan juga semasa musim buah-buahan. Orang-orang Melayu juga balik ke tempat asal mereka pada masa diadakan upacara-upacara penting seperti kenduri kahwin salah seorang anggota keluarga mereka. Pada hari-hari perayaan tahunan seperti Hari Raya Puasa, Raya Haji dan Raya China keadaan di bandar ini selalunya sunyi. Pada masa-masa ini terutamanya Hari Raya Puasa, seolah-olah menjadi kemestian kepada orang-orang Melayu di bandar ini untuk bersama-sama keluarga mereka di tempat asal. Jadi daripada bukti-bukti ini nyatalah hubungan antara keluarga di bandar dan di desa tidaklah terputus.

4.2. Kegiatan Ugama

Dalam melihat kegiatan-kegiatan ugama di bandar ini pengkaji akan menekankan kegiatan-kegiatan yang bersifat kolektif yang dilakukan bersama-sama oleh orang-orang Melayu di bandar ini. Pengkaji tidak dapat menentukan setakat manakah tahap keimanan orang-orang Melayu di sini kerana ianya bersifat individu dan sukar

untuk di kesan.

Pada keseluruhannya orang-orang Melayu adalah beragama Islam. Oleh itu terdapatlah masjid di bandar ini sebagai tempat orang-orang Melayu menunaikan sembahyang berjemaah. Terdapat dua buah masjid di bandar ini iaitu masjid baru dan masjid lama. Masjid baru bertujuan menggantikan masjid lama yang kecil dan sempit. Ianya telah memulakan sembahyang Jumaat pada lhb. April, 1983. Sebenarnya masjid di bandar ini bukanlah merupakan tempat sembahyang semata-mata. Ianya juga merupakan pusat kegiatan ugama-ugama Islam. Oleh itu pegawai-pegawai telah dilantik bagi menguruskan hal-hal yang bersangkutan dengan masjid dan aktiviti-aktiviti ugama Islam di bandar ini. Walau bagaimanapun ianya tetap mempunyai hubungan yang rapat dengan pejabat ugama Islam. Pegawai masjid ini adalah terdiri daripada imam dan bilal yang dilantik oleh kerajaan, kemudian terdapat di bawahnya setiausaha, bendahari dan ahli-ahli jawatankuasa.

Di antara aktiviti-aktiviti ugama yang dijalankan di bandar ini ialah sembahyang berjemaah, ceramah ugama, gotong-royong dan juga musabqah membaca Al-Quran serta beberapa aktiviti lain yang bersifat "kalenderikal" (aktiviti yang dilakukan mengikut peristiwa tertentu sebagaimana yang tercatat di dalam kalender Islam seperti Maulud Nabi dan sebagainya).

Sembahyang Jumaat diadakan pada tiap-tiap hari Jumaat. Sebelum pembinaan masjid baru, orang-orang Melayu di bandar ini terpaksa sembahyang di luar masjid kerana ruang di dalam masjid lama tersebut adalah sempit. Di masjid baru juga pada masa penubuhannya, orang-orang Melayu terpaksa juga sembahyang di luar masjid tetapi

bilangannya tidaklah ramai. Sembahyang Jumaat ini pada amnya dilakukan oleh lelaki Melayu yang telah dewasa. Pada waktu sembahyang kesemua kedai-kedai makanan kepunyaan orang Melayu dan orang Islam yang lain diperintahkan tutup. Sungguhpun begitu terdapat juga orang-orang Melayu yang tidak sembahyang Jumaat. Mereka tidak dikenakan apa-apa tekanan sosial (social sanction) sebagaimana di desa. Keadaan begini berlaku kerana orang-orang Melayu di bandar tidak mempunyai rasa kakitaan yang kuat disebabkan mereka bukanlah berasal dari satu tempat yang sama dan tidak mempunyai hubungan darah.

Sembahyang jemaah untuk sembahyang lima waktu juga diadakan di masjid ini. Bilangan mereka yang datang tidaklah ramai terutamanya pada waktu subuh, zuhor dan asar. Pada waktu-waktu ini hanya mereka yang tinggal berdekatan sahaja yang datang ke masjid. Pada waktu-waktu magrib dan isyak bilangan yang datang lebih ramai lagi. Sungguhpun begitu mereka ini juga terdiri daripada orang-orang Melayu yang tinggal berdekatan dan a yang biasa datang ke masjid pada tiap-tiap malam.

Ceramah agama hanya diadakan pada tiap-tiap malam Jumaat oleh kadi-kadi dan juga guru-guru agama di masjid ini. Pada malam-malam begini lebih ramai orang-orang Melayu yang datang ke masjid termasuk juga orang-orang perempuan. Aktiviti gotong-royong pula tidak ditetapkan hari-hari tertentu. Bila ianya dirasakan patut diadakan barulah kakitangan masjid menyampaikan berita-berita tersebut melalui majikan-majikan di pejabat dan juga pekedai-pekedai makanan. Dengan cara begini orang ramai akan dapat tahu dengan lebih cepat. Aktiviti-aktiviti gotong-royong yang biasanya diadakan ialah mencuci masjid dan juga membersihkan tanah perkuburan.

Misalnya pada 29hb. Mac 1983, telah diadakan satu gotong-royong membersihkan masjid baru. Mereka yang terlibat kebanyakannya terdiri daripada kakitangan kerajaan dan pекedai-pekedai. Kakitangan pejabat ramai yang hadir kerana majikan mereka juga turut hadir.

Aktiviti-aktiviti yang bersifat "kalenderikal" biasanya diadakan setahun sekali misalnya musabqah membaca Al-Quran dan juga Maulud Nabi. Musabqah membaca Al-Quran selalunya diadakan sebelum bulan Ramadhan bagi memilih wakil untuk bertanding di peringkat negeri Perak.

Agama sebenarnya mempunyai fungsi yang besar terhadap semua umat manusia. Ianya merupakan peraturan hidup yang menentukan perlakuan manusia. Bagi aktiviti-aktiviti agama yang dijalankan di bandar ini, ia juga mempunyai fungsi-fungsi tertentu secara tidak disedari oleh orang-orang Melayu di bandar ini. Masjid misalnya, merupakan tempat berkumpul orang-orang Melayu di bandar ini berdasarkan agama dan ethnik. Mereka yang datang dari tempat yang berbeza-beda dapat berkenalan sesama di masjid walaupun pada masa yang singkat. Begitu juga aktiviti-aktiviti keagamaan lain-lainnya yang dapat mengumpulkan orang-orang Melayu di bandar ini. Secara tidak langsung aktiviti-aktiviti agama ini dapat merapatkan hubungan di antara orang-orang Melayu di bandar ini.

4.3. Magis

Magis adalah satu alat untuk menguasai atau menakluki alam sekeliling untuk kepentingan dan faedah manusia sendiri. Ianya memerlukan kepercayaan terhadap tenaga-tenaga ghaib dan usaha-usaha magis

dijalankan berdasarkan hukum-hukum magis tertentu (Azizah Kassim, 1966 : ms 8). Frazer membahagikan magis kepada dua bahagian iaitu magis teori dan magis praktikal. Magis teori merupakan satu sistem hukum-hukum yang menentukan kejadian peristiwa di seluruh dunia dan juga meliputi proses pemikiran yang menjadi dasar tindakan-tindakan magis yang dijalankan untuk mencapai satu-satu tujuan. Tindakan itu boleh berupa magis positif dan negatif. Magis positif ialah tindakan-tindakan magis yang dijalankan dengan berbuat sesuatu untuk mencapai satu-satu tujuan. Magis negatif pula ialah tindakan magis yang dijalankan dengan mengelakkan diri dari melakukan sesuatu dengan tujuan hendak menghindarkan satu-satu kejadian yang tidak diingini. Howells juga membahagikan magis kepada dua jenis iaitu black magic yang digunakan untuk mendatangkan bencana kepada orang lain dan juga white magic yang bertujuan untuk kebaikan.

Dalam kontek bandar ini akan ditinjau setakat manakah kedua-dua unsur magis ini masih lagi wujud. Masyarakat Melayu tradisional memang banyak sekali mengamalkan magis samaada yang berupa positif ataupun negatif. Ini adalah berpunca daripada tidak ada keyakinan diri dan suka mempercayai benda yang pelik-pelik, walaupun mereka terdiri daripada penganut ugama Islam. Walau bagaimanapun mereka tidak mengaku mempunyai kepandaian terutamanya dalam black magic, tetapi mereka mengakui pengetahuan mereka adalah untuk mengawal diri daripada perbuatan orang lain. Mereka juga selalu mengatakan bahawa mereka telah menjadi mangsa terhadap sihir orang, oleh itu mereka menggunakan bomoh untuk melawan magis tersebut dan kadang-

kadang, seekor katak, seekor garut dan sebagainya. Bomoh biasanya akan menjampi air sejuk sebagai penawar kepada penyakit-penyakit tersebut.

kala menghantarnya semula kepada tuan yang asal (William Shaw 1975 : ms 49).

Di bandar ini unsur black magic yang dipercayai masih lagi ada ialah santau. Setakat mana ianya benar tidaklah diketahui kerana ianya tidak dapat dilihat dengan nyata. Ianya hanya diberitahu oleh beberapa orang penduduk Melayu di bandar ini yang mengaku telah disantau di bandar ini. Seorang daripadanya telah berjumpa dengan bomoh bagi memulihkan semula keadaannya. Menurut mereka, bila terkena santau ini, badan akan menjadi lemah, tidak bermaya dan bila batuk keluar darah. Bila mereka berjumpa bomoh, ianya diakui telah terkena santau. Akibatnya ramai daripada mereka ini merasa takut untuk makan di gerai-gerai makanan orang-orang Melayu di bandar ini. Orang-orang bujang pula mengambil keputusan memasak sendiri di rumah mereka. Punca terkena santau ini adalah kerana sakit hati terhadap sesuatu perkara yang tidak disenangi. Misalnya ada pegawai kerajaan yang menegur pekedai-pekedai Melayu yang melanggar undang-undang, maka pekedai-pekedai tersebut sakit hati dan menaruh dendam terhadap pegawai kerajaan tadi. Jadi bila pegawai kerajaan tadi batuk darah, ia percaya telah terkena santau tetapi tidak tahu siapa yang telah menyantaunya.

Penggunaan bomoh tradisi sudah berkurangan di kalangan orang-orang Melayu di bandar ini. Kebanyakan orang-orang Melayu akan berjumpa doktor sekiranya mereka sakit. Keadaan ini berbeza dengan orang-orang Melayu di luar bandar. Mereka lebih suka berjumpa dengan bomoh-bomoh bagi mengubati penyakit-penyakit seperti demam, sakit mata, sakit perut dan sebagainya. Bomoh biasanya akan menjampi air sejuk sebagai penawar kepada penyakit-penyakit tersebut,

Walaupun bagaimanapun di dalam keadaan-keadaan tertentu orang-orang Melayu bandar juga lebih suka menemui bomoh-bomoh ini daripada doktor-doktor moden. Di antara kes-kes di mana penyakit itu dipercayai adalah buatan orang maka orang-orang Melayu di bandar ini akan balik ke tempat asal mereka untuk berjumpa dengan bomoh ataupun mereka pergi kepada bomoh-bomoh yang terdapat di kampung di sekitar bandar ini. Begitu juga dengan terseliuh (terkehel) ataupun patah, mereka akan menemui bomoh-bomoh urut yang ada di luar bandar.

Orang-orang Melayu di bandar ini juga biasanya mengadakan upacara menyemah rumah ketika baru masuk untuk tinggal di rumah baru. Mereka akan menjemput bomoh ataupun orang yang pandai mengenai hal tersebut. Upacara kenduri akan diadakan semasa upacara tersebut dilakukan. Ianya bertujuan untuk melindungi isi rumah supaya tidak diganggu oleh kuasa-kuasa jahat yang terdapat di situ.

Penggunaan tangkal juga masih lagi diteruskan di bandar ini. Ini dapat dilihat di dalam kes yang berlaku pada 8 dan 10hb. Mac, 1983 bertempat berhampiran dengan stesen bas pada jam 10 pagi. Terdapat dua orang India yang telah memperlihatkan kepandaian sihir dalam usaha melarikan penjualan tangkal. Caranya begini ; orang India I telah memuja tengkorak dan menggunakan jampi serapah memukau orang India II supaya tidur. Bila ianya baring orang India I dengan jampinya telah menikam tengkorak tersebut dan darah memancut keluar melalui mata, mulut dan hidung orang India II. Keadaan sungguh mengerikan dan pada masa inilah orang India I mengutip derma daripada orang ramai yang seolah-olah terpukau dengan keadaan tersebut. Kemudian orang India II ditutup mata dan diberi tangkal untuk dipegang. Walaupun dengan mata yang tertutup ia dapat tahu apa yang ditunjukkan

oleh rakannya seperti jenis apa seseorang itu memakai jam, seluar dan sebagainya. Menurut orang India ini, tangkal yang dijualnya adalah berguna untuk semua keadaan terutamanya mereka yang mempunyai masalah dan berkehendakkan sesuatu. Penjualan tangkal ini amat laris dan dalam masa lebih kurang satu jam ianya habis dijual. Ramai daripada pembeli-pembelinya adalah terdiri daripada orang-orang Melayu. Sebab utamanya orang-orang Melayu di bandar ini masih menggunakan magis ialah kerana mereka masih lagi terikat dengan kepercayaan tradisi seperti yang diamalkan di luar bandar. Sebagaimana yang dikatakan lebih awal tadi, mereka ini mempunyai keyakinan yang kurang terhadap diri sendiri dan takut menghadapi gejala-gejala buruk yang tidak diingini. Oleh itu mereka menggunakan magis sebagai usaha untuk mengawal diri daripada kuasa-kuasa jahat. Di kalangan penduduk Melayu di bandar ini white magic adalah lebih popular daripada black magic. Walau bagaimanapun ianya telah berkurangan kalau dibandingkan dengan keadaan yang terdapat di kawasan-kawasan luar bandar.

Bagi orang-orang Melayu di desa kepercayaan terhadap magis masih lagi tebal walaupun ianya telah diresapi oleh unsur-unsur Islam. Misalnya di dalam mengerjakan sawah satu masa dulu setiap peringkat ada dengan upacaranya. Begitu juga dengan membuka kebun getah, mereka akan mengadakan kenduri di kebun getah tersebut. Ini berarti magis merupakan sesuatu yang mesti dilakukan supaya tidak timbul gejala buruk ke atas mereka. Black magic di desa biasanya digunakan oleh orang-orang tertentu sahaja. Mereka dikatakan membela hantu, pelesit ataupun memiliki santau. Jadi orang-orang begini akan sentiasa diawasi oleh penduduk desa dan mereka biasanya tahu siapa

yang memiliki black magic tersebut.

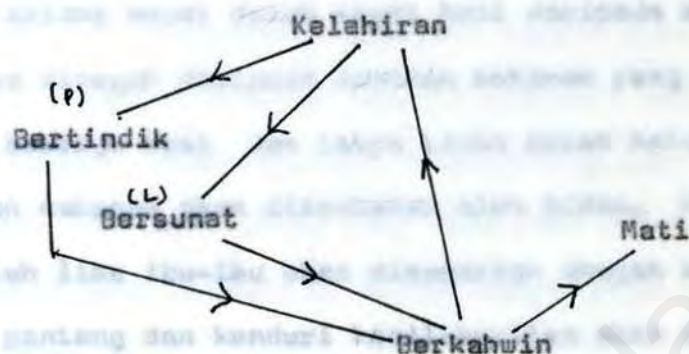
Di dalam konteks bandar ini, magic tidak lagi mempunyai pengaruh yang kuat di kalangan orang-orang Melayu. Ini adalah disebabkan telah berkembangnya taraf pelajaran yang lebih baik dan orang-orang bandar terlalu sibuk dengan pekerjaan seharian. Bentuk fizikal bandar juga telah berjaya mengurangkan kepercayaan magis ini. Kebisingan dan kesibukan juga boleh menghilangkan "konsentrasi" dan menyebabkan mereka terlupa akan hal magis. Di samping itu juga orang-orang Melayu di bandar mempunyai pengetahuan yang kurang terhadap magis dan mereka tidak percaya bahawa mereka boleh meningkatkan taraf hidup dengan cara magis. Bilangan mereka yang mahir di dalam magis juga berkurangan di bandar ini. Oleh itu magis tidak berapa dipentingkan sangat oleh orang-orang Melayu di bandar ini.

4.4 Adat Istiadat Orang-orang Melayu

Adat istiadat orang-orang Melayu ialah cara-cara dan aturan-aturan hidup yang dipusakai sejak nenek-moyang lagi. Proses penurunan dari generasi ke generasi dilakukan dengan cara tunjuk ajar, ditegur dan disapa yang selalunya dilakukan secara tidak formal. Orang-orang Melayu biasanya amat mementingkan adat istiadat sehinggakan timbul pepatah yang mengatakan "biar mati anak jangan mati adat". Untuk melihat adat istiadat ini elok ditekankan "rite-de-passage" di dalam masyarakat Melayu.

Rite-de-passage merujuk kepada peringkat-peringkat dalam pusingan hidup (life-cycle) yang dilalui oleh tiap-tiap orang, dan peringkat-peringkat yang dimasuki ditandakan dengan upacara-upacara

tertentu. Di dalam masyarakat Melayu tradisional ianya dapat digambarkan seperti rajah 1 di bawah.

Rajah 1

Tiap-tiap peringkat di dalam pusingan hidup orang-orang Melayu sebagaimana yang digambarkan tadi ada dengan upacaranya. Peringkat bersalin mempunyai beberapa upacara tertentu yang bermula sebelum anak dilahirkan lagi. Kebiasaan-kebiasaan yang diadakan ialah melenggang perut, hari bersalin, cukur kepala dan memberi nama, berpantang empat puluh empat hari dan mandi selepas pantang. Melenggang perut diadakan bila isteri telah hamil genap tujuh bulan di mana bidan akan ditempah bagi memeriksa kandungan tersebut. Di antara barang-barang yang diperlukan ialah 7 helai kain 7 warna, segantang beras, sebiji kelapa, benang mentah, sebatang damar, minyak kelapa, lilin, tepak sirih dan isinya serta wang pengkeras. Selepas upacara diadakan benda-benda ini diberikan kepada bidan dan akan diadakan pula kenduri kecil. Pada hari bersalin juga akan disediakan kelengkapan ini dan semuanya diserahkan kepada bidan selepas isteri selamat melahirkan anak.

Selapas tujuh hari daripada hari bersalin akan diadakan pula kenduri nasi kunyit untuk menjalani upacara mencukur kepala anak dan diberi nama. Kemudian ibu-ibu yang bersalin akan dikenakan pantang selama empat puluh empat hari daripada mula ia bersalin. Ianya ditegah daripada memakan makanan yang dianggap bisa, tidak boleh bekerja kuat dan ianya tidak boleh keluar rumah. Ubat-ubat dan makanan akan ditentukan oleh bidan. Pada hari yang ke empat puluh lima ibu-ibu akan dimandikan dengan air limau menandakan lepas pantang dan kenduri kecil-kecilan akan diadakan.

Apabila anak perempuan meningkat umur antara lima hingga sepuluh tahun akan diadakan pula istiadat bertindik iaitu menebuk kedua cuping telinga dengan menggunakan duri atau jarum. Bagi anak lelaki bila berumur antara sepuluh ke dua belas tahun ia akan disunatkan. Sehingga sekarang upacara ini dilakukan secara besar-besaran di dalam masyarakat Melayu kampung. Tok Mudim akan digunakan di dalam upacara bersunat ini. Bersunat bagi orang lelaki menandakan mereka sudah memasuki zaman remaja. Mereka tidak lagi dilayan seperti kanak-kanak yang belum bersunat.

Orang-orang Melayu akan memasuki peringkat dewasa setelah mereka berkahwin. Perkahwinan di dalam masyarakat Melayu juga mempunyai beberapa peringkat tertentu. Syed Alwi Sheikh Al-Hadi membehegikan adat perkahwinan di Semenanjung Malaysia kepada lapan peringkat. Peringkat-peringkat tersebut ialah menilik, meminang, menghanter belanja, berendam dan berasesh gigi, berinai, bersending, berlimau dan sambut menyambut (1980 : ms 19). Tiap-tiap upacara ini ada dengan kenduri-kendaranya. Orang-orang Melayu merasakan

perkahwinan adalah hari penting di dalam sejarah kehidupan mereka. Oleh itu ianya perlulah diadakan kenduri besar-besaran.

Kematian merupakan hari kesedihan di kalangan orang-orang Melayu. Bila berlakunya kematian mereka akan memberitahu jiran-jiran dan berita tersebut akan dihebahkan dengan cepat keseluruh kampung. Anak-anak dan saudara-mara yang jauh akan dipanggil balik. Di rumah orang yang mati akan dibakar kemenyan. Upacara-upacara yang lainnya dilakukan sebagaimana yang dituntut oleh ugama Islam.

Bagi orang-orang Melayu di bandar ini adat istiadat yang disebutkan tadi tidak dipedulikan sangat. Mereka melakukan mana yang dianggap mustahak sahaja. Semasa bersalin misalnya, mereka akan ke hospital bagi mendapatkan rawatan moden. Mereka tidak lagi menggunakan perkhidmatan bidan tradisional dan terikat dengan peraturan dan pantang-larangnya. Walau bagaimanapun mereka yang balik bersalin di kampung masih lagi menggunakan bidan kampung dengan bantuan bidan kerajaan. Begitu juga dengan upacara bertindik dan bersunat. Bagi orang-orang Melayu di bandar ini ada di antara mereka yang hantar anak ke hospital dan ada yang pulang ke tempat asal pada waktu-waktu cuti sekolah untuk menyunatkan anak mereka. Kalau mereka menghantar anak ke hospital, ianya tidak lagi mengikut adat istiadat Melayu. Tetapi sebaliknya berlaku kalau mereka balik ke tempat asal yang mana tok mudim masih lagi dipakai. Ini bermakna bila mereka pulang ke tempat asal mereka terpaksa mengikut adat masyarakat tempat tersebut.

Perkahwinan dianggap sebagai satu upacara yang penting di dalam kehidupan orang-orang Melayu. Walau bagaimanapun orang-orang Melayu di bandar ini hanya melakukan adat istiadat yang dianggap penting sahaja. Mereka biasanya akan mengadakan upacara meminang, menghantar belanja, akad nikah dan bersanding sahaja. Dalam upacara perkahwinan orang-orang Melayu ini yang paling dipentingkan ialah kenduri kahwinnya. Ianya masih diamalkan hingga ke hari ini. Namun begitu orang-orang Melayu di bandar ini lebih gemar mengadakan upacara kenduri di tempat asal mereka. Oleh itu upacara perkahwinan biasanya tidak dilakukan di bandar ini. Terdapat beberapa faktor yang menyebabkan orang-orang Melayu di bandar ini lebih gemar mengadakan kenduri di tempat asal mereka. Faktor-faktor ini boleh ditinjau dari segi persekitaran fizikal, sosial dan ekonomi.

Dari segi fizikalnya dapat dilihat bahawa rumah-rumah di bandar ini adalah sempit dan ruangnya terhad. Ianya tidak dapat digunakan sebagai tempat memasak dan mengangkat hidangan. Keadaan ini berbeza dengan rumah-rumah di kampung yang mempunyai ruang yang luas. Hidangan dapat diedarkan dengan segera kerana selalunya rumah-rumah jiran juga boleh digunakan sebagai tempat hidangan. Di bandar ianya tidak dapat dilakukan kerana hubungan kejiranan tidaklah seerat di kampung. Masalah ini lebih ketara bagi mereka yang tinggal di rumah pangsapuri, seperti rumah pangsapuri polis.

Dari segi sosialnya dikatakan bahawa orang-orang Melayu itu lebih gemar bersama keluarga mereka semasa upacara-upacara penting diadakan. Jadi mereka akan balik ke tempat asal supaya dapat berhidang dilakukan secara getong-rayong. Ini adalah disebabkan

sama keluarga dan orang-orang kampung yang mereka kenali sejak dari kecil lagi. Konsep kemasyarakatan orang-orang kampung jauh bedanya daripada orang-orang bandar. Mereka sanggup berjaga siang dan malam hanya untuk menjayakan kenduri kahwin salah seorang dari anggota masyarakat mereka. Ada yang sanggup tidak bekerja di ladang atau di sawah semata-mata hendak menolong keluarga yang mengadakan kenduri. Bagi mereka penglibatan di dalam kerja-kerja kenduri kahwin adalah lebih penting daripada hanya datang untuk makan. Jadi keadaan ini menjadi galakan utama bagi orang-orang Melayu untuk mengadakan kenduri kahwin di tempat asal.

Perbelanjaan kenduri di luar bandar juga lebih murah kerana tenaga kerja adalah secara sukarela. Orang-orang yang datang biasanya akan membawa gula dan beras di samping memberi bantuan tenaga. Kadangkala lauk tidak banyak dibeli kerana mereka boleh mendapatkannya percuma dari ladang-ladang. Sayur-sayuran seperti pucuk paku dan kangkong tidak perlu dibeli bagi setengah-setengah tempat di luar bandar.

Sungguhpun faktor yang disebutkan tadi menjadi galakan utama orang-orang Melayu mengadakan kenduri di tempat asal mereka, namun ada juga mereka yang mengadakan kenduri di bandar ini. Tujuannya adalah sama tetapi keadaannya berbeza di dalam beberapa aspek. Perbelanjaan perkahwinan di bandar adalah lebih besar daripada di luar bandar. Mereka terpaksa mengupah orang yang akan memasak dan mengangkat hidangan. Kadangkala mereka terpaksa menyewa alat-alat yang digunakan semasa kenduri. Malah boleh dikatakan bahawa setiap kerja akan diikuti dengan upah. Lagi pula kerja kenduri di sini tidaklah dilakukan secara gotong-royong. Ini adalah di sebabkan

orang-orang Melayu di bandar ini tidak kuat rasa kekitaannya di
sebabkan mereka berasal daripada tempat yang berbeda dan tidak
ada hubungan darah.

Orang-orang yang mengadakan kenduri di bandar juga meng-
adakan jemputan melalui kad. Oleh itu bilangan jemputan yang hadir
adalah terhad. Suasana kenduri di bandar ini juga berbeza daripada
kenduri di luar bandar. Mereka yang datang hanyalah bertujuan untuk
makan dan sesudah makan ada yang balik kerana tidak ada tempat yang
selesa untuk duduk-duduk dan bersembang. Bagi mereka yang penting-
nya ialah hanya menunjukkan muka dan memberi hadiah. Oleh itu
di dapati bahawa kenduri di bandar adalah lebih ringkas dan ter-
atur jika dibandingkan dengan kenduri di luar-luar bandar.

berbeda dengan orang-orang Melayu di luar bandar/

BAB V

RUMUSAN

Hasil daripada kajian ini, pengkaji mendapati bahawa urbanisasi telah mendatangkan beberapa kesan ke atas sosio-budaya orang-orang Melayu. Kesan-kesan ini dapat dilihat di dalam aspek sosio-budaya yang dikaji di antaranya ialah pekerjaan, pelajaran, kekeluargaan, kepercayaan dan adat istiadat. (Sungguhpun begitu ianya tidaklah bererti bahawa keseluruhan aspek sosio-budaya itu mengalami perubahan dan dalam kontek orang-orang Melayu di bandar ini ada di antaranya yang masih dapat dipertahankan.) Perubahan yang berlaku ini pula sebenarnya adalah satu proses penyesuaian orang-orang Melayu di bandar. Mereka membentuk corak hubungan sosial yang tertentu yang menjadikan gaya hidup mereka agak berbeza daripada orang-orang Melayu di luar bandar.

Urbanisasi telah mendatangkan kesan yang paling nyata di dalam aspek pekerjaan orang-orang Melayu. Orang-orang Melayu di bandar secara keseluruhannya tidak lagi terlibat dengan ekonomi pertanian. Di bandar tidak ada lagi tanah-tanah lapang yang dapat digunakan untuk pertanian. Oleh itu orang-orang Melayu yang tinggal di bandar kebanyakannya melibatkan diri dengan pekerjaan-pekerjaan di sektor kerajaan dan swasta. Pekerjaan-pekerjaan ini tidak lagi memerlukan pergantungan kepada alam semula jadi, sebagaimana orang-orang Melayu di luar bandar. Bentuk ekonomi bandar juga sebenarnya menjadi punca kepada penghijrahan orang-orang Melayu ke bandar ini. Peluang-peluang pekerjaan yang ada menjadi daya penarik yang utama, oleh itu bilangan penduduk Melayu di bandar telah bertambah dari masa ke semasa.

Hasil daripada penghijrahan yang berpunca daripada faktor pekerjaan tadi maka wujudlah orang-orang Melayu bandar yang berasal daripada tempat yang berbeza-beda. Bandar dapatlah dikatakan sebagai satu tempat perkumpulan manusia daripada tempat yang berbeza-beda. Dengan ini terbentuklah orang-orang Melayu bandar yang mempunyai nilai yang berlainan. Mereka tidak ada hubungan kekeluargaan sebagaimana di desa. Jadi orang-orang Melayu di bandar menjadi terasing dan hubungan di antara mereka tidak begitu mesra. Dalam keadaan ini pekerjaan telah memainkan peranan penting dalam merapatkan hubungan di antara orang-orang Melayu ini. Mereka mengadakan hubungan di tempat kerja misalnya di pejabat ataupun di kawasan perniagaan. Walau bagaimana hubungan mereka yang bekerja di pejabat yang sama adalah lebih rapat kalau dibandingkan dengan pejabat yang lain. Peniaga yang kedainya berhampiran juga demikian keadaannya.

Aspek pelajaran pula sebenarnya tidak banyak mengalami perubahan. Bandar tidak dapat mewujudkan orang-orang Melayu yang berpendidikan tinggi secara keseluruhannya. Oleh itu terdapatlah golongan orang-orang Melayu yang hanya mendapat pendidikan sekolah rendah. Malah ada di antara mereka yang tidak bersekolah secara formal terutamanya golongan yang telah tua. Keadaan yang wujud ini hampir sama dengan keadaan orang-orang Melayu di luar bandar. Ianya juga hampir sama dengan hasil kajian Oscar Lewis di bandar Mexico yang mendapati bahawa penghijrah-penghijrah di dalam bandar juga mempunyai taraf pelajaran yang rendah sebagaimana di luar bandar. Dalam aspek pelajaran ini, perubahan yang nyata telah berlaku di kalangan mereka yang bekerja di sektor formal. Sektor kerajaan

misalnya memerlukan kelulusan yang tertentu bagi satu-satu jawatan. Jadi orang-orang Melayu di bandar yang bekerja di sektor formal kebanyakannya mempunyai taraf pelajaran yang lebih baik daripada sektor tidak formal.

X Institusi kekeluargaan, sebagaimana di luar bandar masih lagi dipentingkan oleh orang-orang Melayu di bandar. Dalam aspek ini beberapa angkuah penting seperti bentuk fizikal bandar, ekonomi dan sosialnya telah memainkan peranan penting di dalam mempengaruhi bentuk, saiz, fungsi dan hubungan keluarga orang-orang Melayu di bandar. Bandar telah menyebabkan orang-orang Melayu cenderung membentuk keluarga asas. Di sini dapatlah dikatakan bahawa bentuk dan suasana rumah adalah penting dalam hubungan ini. Rumah orang-orang Melayu di bandar adalah terasing dalam ertikata ianya tidak terkelompok di dalam satu kawasan yang dikelilingi oleh saudara mara sebagaimana di desa. Orang tua yang terdiri daripada ibu-bapa penduduk Melayu bandar sukar untuk menyesuaikan diri dengan keadaan begini. Oleh itu mereka tidak mahu tinggal di bandar bersama-sama dengan anak-anak mereka dalam suasana yang jauh bedanya daripada luar bandar. Mereka sebenarnya mahukan kemesraan bersama keluarga yang ramai dan juga di kalangan jiran-jiran, sedangkan hubungan ke jiranan di bandar tidaklah rapat sebagaimana yang terdapat di luar bandar.)

Ekonomi bandar juga penting di dalam menentukan bentuk dan saiz keluarga di bandar. Belanja hidup di bandar adalah tinggi kalau dibandingkan dengan luar bandar. Ini bermakna nilai wang di bandar adalah rendah kerana orang-orang bandar terpaksa membeli hampir kesemua barang keperluan mereka. Mempunyai tanggungan yang ramai bererti men-

datangkan beban kepada ketua rumah tangga. Di atas kesedaran inilah orang-orang Melayu di bandar lebih suka kepada keluarga asas dengan saiz keluarga a yang kecil. Kecenderungan ini terbukti dengan wujudnya keluarga-keluarga Melayu di bandar yang mempunyai anak yang kurang daripada empat orang. Ini tidak kira samaada mereka bekerja di dalam sektor formal dan tidak formal.

Kesan seterusnya pula dapat dilihat pada fungsi keluarga Melayu di bandar. Bagi orang-orang Melayu di luar bandar keluarga adalah unit ekonomi yang asas. Ahli keluarga biasanya memberi bantuan berupa tenaga terhadap ibu bapa mereka. Di bandar fungsi ini tidak dipentingkan sangat. Keadaan ini adalah disebabkan oleh bentuk ekonomi di bandar yang jauh bedanya daripada luar bandar. Mereka yang bekerja di sektor formal tidak dapat lagi menggunakan tenaga ahli-ahli keluarga di dalam melakukan kerja-kerja harian. Dalam kontek pekerjaan tidak formal seperti perniagaan, orang-orang Melayu masih lagi menggunakan tenaga ahli-ahli keluarga. Namun begitu penggunaannya tidaklah sepenuh masa kerana ramai daripada anak-anak mereka yang masih lagi bersekolah. Orang-orang Melayu di bandar, di dalam sektor perniagaan ini sebenarnya mahu kan anak-anak mereka berjaya di dalam pelajaran dan seterusnya mendapat pekerjaan yang baik di dalam sektor formal. Sikap ini hampir sama dengan sikap setengah-setengah orang-orang Melayu yang tinggal di luar bandar. Fungsi lain yang juga berubah berpunca daripada urbanisasi ialah fungsi pengasuhan. Perubahan ini hanya melibatkan ibu-ibu yang bekerja dengan sektor formal sahaja. Mereka biasanya menghantar anak kepada orang lain untuk dijaga semasa mereka bekerja. Ada juga yang menggunakan orang gaji bagi mengasuh

anak-anak mereka di rumah. Secara keseluruhannya dapat dilihat bahawa ekonomi adalah punca utama di dalam menentukan perubahan fungsi di kalangan keluarga orang-orang Melayu di bandar.

Orang-orang Melayu di bandar juga membentuk hubungan sosial yang kuat di kalangan keluarga mereka. Hubungan sosial ini bermaksud hubungan yang dilakukan di antara mereka yang mempunyai pertalian darah samaada dekat ataupun jauh, samaada di dalam bandar ataupun dengan mereka yang berada di tempat asal.

Bagi mereka yang sama-sama tinggal di bandar ini, hubungan mereka kuat disebabkan jumlah anggota keluarga mereka adalah sedikit. Jumlah yang sedikit ini menyebabkan mereka mengambil berat kerana keluargalah sebagai tempat mengadu semasa kesusahan. Walaupun mereka tidak tinggal berjiran namun mereka tetap mengunjungi rumah saudara mara jika ada masa lapang, di waktu sakit dan sebagainya. Bandar juga sebenarnya memainkan peranan yang penting di dalam merapatkan hubungan keluarga. Kalau di tempat asal dulu mungkin mereka tidak begitu rapat kerana bilangan keluarga atau saudara mara yang lain masih ramai tetapi di bandar mereka tidak ada banyak pilihan. Mereka akan mengadakan hubungan yang rapat walaupun tali persaudaraan di antara mereka sudah jauh. Jadi hubungan di dalam kontek ini adalah berasaskan persaudaraan.

Orang-orang Melayu di bandar juga tidak terputus hubungan mereka dengan keluarga di tempat asal. (Ini dapat dijelaskan dengan kadar kekerapan orang-orang Melayu di bandar ini pulang ke tempat-tempat asal mereka pada masa-masa tertentu.) Kebiasaannya orang-orang bujang yang tinggal berhampiran akan pulang ke tempat asal

lagi menyediakan tempat-tempat yang menggalakkan upacara-upacara

mereka tiap-tiap hujung minggu. Mereka yang jarak tempat asal lebih jauh akan pulang dalam kadar dua minggu atau sebulan sekali. Masa-masa lain orang-orang Melayu di bandar ini pulang ke tempat asal ialah pada masa cuti sekolah, musim buah-buahan dan juga musim-musim perayaan.

Urbanisasi juga telah mendatangkan kesan-kesan yang tertentu terhadap agama dan magis. Di dalam bidang keagamaan, orang-orang Melayu di bandar menjalankan aktiviti-aktivitinya dengan lebih sistematik. Di bandar ada badan agama yang tertentu yang mengelolakan aktiviti-aktiviti tersebut. Darjah kekuatan beragama tidak dapat ditentukan, baik bagi orang-orang Melayu yang tinggal di bandar mahupun di desa. Dalam konteks mereka yang datang ke masjid, di bandar hanya mereka yang tinggal berhampiran dengan masjid sahaja yang selalu datang sedangkan di desa hampir keseluruhan penduduk akan datang ke masjid ataupun surau terutamanya pada waktu Magrib dan Isyak. Mereka yang tidak datang selalunya akan diberi perhatian oleh mereka yang datang ke masjid, misalnya sakitkah ia, ataupun sebab-sebab yang lain. Di bandar keadaan ini tidak dipedulikan sangat sebab orang-orang di bandar itu tidak begitu rapat hubungannya. Mereka tidak mengambil berat sangat terhadap orang yang tidak datang bersembahyang di masjid.

Di dalam hal magis pula, bandar telah banyak menghapuskan amalan-amalan magis di kalangan orang-orang Melayu yang tinggal di bandar. Kebanyakan yang terhapus ini adalah amalan-amalan yang berbentuk komunal seperti persembahan dan juga pemujaan. Amalan-amalan seperti ini tidak dilakukan lagi kerana bentuk fizikal bandar tidak lagi menyediakan tempat-tempat yang menggalakkan upacara-upacara

tempat di luar bandar adat istiadat Melayu masih diamalkan kerana adanya orang-orang tua yang mengambil berat tentang hal tersebut. Mereka ini bimbang sekiranya adat istiadat ini ditinggalkan ianya akan menjadi buah mulut orang kampung di samping takut terjadi perkara-perkara yang tidak diingini.

Bagi orang-orang Melayu yang tinggal di bandar, mereka tidak bimbang terhadap gejala-gejala yang disebutkan tadi. Tidak ada siapa yang akan menegur mereka sekiranya adat-adat tersebut ditinggalkan. (Ini ditambah pula oleh hubungan kejiranan yang tidak begitu rapat dan kadangkala jiran mereka terdiri daripada orang-orang Cina dan atau India. Di samping itu adat istiadat Melayu ini juga memerlukan perbelanjaan yang tertentu bagi melaksanakannya. Jadi orang-orang Melayu bandar berpendapat bahawa kebanyakan adat istiadat ini tidak mendatangkan faedah, malah ianya merugikan mereka. Oleh itu adalah lebih baik bagi mereka meninggalkan terus di samping tidak adanya tekanan sosial sebagaimana di kampung-kampung.) Walau bagaimanapun tidaklah semua adat istiadat Melayu itu ditinggalkan orang-orang Melayu di bandar. Gaya hidup ini dapat dilihat di dalam di bandar. Adat kenduri misalnya masih lagi diamalkan di bandar-bandar. Orang-orang Melayu terlalu gemar mengadakan kenduri sekiranya mereka memperolehi kejayaan ataupun terlepas dari bahaya. Adat kenduri ini masih lagi terbawa-bawa apabila orang-orang Melayu berada di bandar tetapi kadarnya telah berkurangan kalau dibandingkan dengan luar bandar.

Daripada kesen yang ditimbulkan oleh urbanisasi tadi, (juga dengan keluarga-keluarga yang berada di tempat asal.) dapatlah diketakan bahawa ianya merupakan satu proses penyesuaian pun begitu hubungan di luar anggota keluarga tidaklah serapat orang-orang terhadap kehidupan di bandar. Ini bermakna ianya adalah reaksi orang-orang Melayu di luar bandar. Hubungan mereka di bandar adalah ber- terhadap keadaan di bandar. Di antaranya kita lihat bahawa orang-orang Melayu di bandar berhubung di tempat kerja yang sama dan

orang Melayu di bandar membentuk keluarga yang kecil sebagai reaksi terhadap persekitaran fizikal, ekonomi dan sosial di bandar. Dengan membentuk keluarga yang kecil bermakna mereka dapat menyelesaikan beberapa masalah yang berkaitan dengan perkara-perkara yang disebutkan tadi. Mereka juga telah banyak meninggalkan unsur-unsur magis dan beberapa adat istiadat Melayu kerana bandar tidak lagi mementingkan perkara-perkara yang tidak memberi faedah kepada mereka. Orang-orang Melayu menyesuaikan diri dengan cara bersifat lebih rasional, misalnya kalau sakit mereka akan ke hospital dan mereka hanya mengadakan kenduri yang tidak melibatkan perbelanjaan yang banyak. Di sini dapat juga dikatakan bahawa kadar kenduri di bandar telah berkurangan sebagai reaksi terhadap hubungan kejiiran yang tidak berapa erat di bandar sehinggakan sukar untuk mendapatkan bantuan tenaga.

Secara keseluruhannya pula dapatlah dikatakan bahawa kesan yang ditimbulkan oleh urbanisasi telah berjaya membentuk gaya hidup orang-orang Melayu di bandar. Gaya hidup ini dapat dilihat di dalam beberapa aspek sosio-budaya orang-orang Melayu di bandar.

Pertamanya pengkaji mendapati bahawa orang-orang Melayu di bandar masih lagi mementingkan institusi kekeluargaan. Dalam kes ini dapat dilihat bahawa hubungan di kalangan anggota keluarga amat dititikberatkan tidak kira ianya di dalam unit rumah tangga, dengan anggota keluarga yang lain di dalam bandar yang sama dan juga dengan keluarga-keluarga yang berada di tempat asal. Sungguhpun begitu hubungan di luar anggota keluarga tidaklah serapat orang-orang Melayu di luar bandar. Hubungan mereka di bandar adalah bersifat sementara. Mereka berhubung di tempat kerja yang sama dan

kemudian hubungan itu terputus setelah pulang ke rumah masing-masing. Hubungan yang bersifat sementara ini juga dapat dilihat di antara pembeli dan penjual Melayu di kedai-kedai. Walau bagaimanapun telah ada usaha untuk merapatkan hubungan di kalangan orang-orang Melayu ini. Usaha-usaha ini di antaranya ialah seperti kerja-kerja gotong-royong dan penubuhan persatuan-persatuan di bandar ini.

Bagi kerja-kerja gotong-royong ianya selalu dikelolakan oleh pihak masjid. Oleh itu mereka yang terlibat adalah terdiri daripada orang-orang Melayu yang beragama Islam. Penubuhan persatuan juga adalah satu cara merapatkan hubungan orang-orang Melayu di bandar di samping untuk mendapatkan faedah-faedah yang tertentu daripadanya. Di antara persatuan yang ada ialah persatuan peniaga-peniaga kecil Bumiputera, perkumpulan Wanita dan juga Belia. Penglibatan orang-orang Melayu di dalam persatuan ini bermakna mereka membentuk gaya hidup di bandar iaitu dengan cara menyertai aktiviti-aktiviti persatuan mereka.

Di dalam kontak bandar, walaupun adanya tempat kerja, persatuan ataupun gotong-royong yang menjadi tempat bagi orang-orang Melayu berinteraksi dan berhubungan namun ianya tidaklah menyeluruh sebagaimana di desa. Hubungan di tempat kerja misalnya hanya berlaku di kalangan mereka yang bekerja sahaja dan ianya tidak melibatkan isteri dan anak-anak. Persatuan juga hanya disertai oleh orang-orang tertentu yang berkepentingan. Wanita-wanita juga tidak semuanya terlibat dengan Perkumpulan Wanita (WI). Oleh itu hubungan di bandar tetap renggang dan tidak serapat di kampung-kampung.

Keduanya, pengkaji mendapati bahawa orang-orang Melayu

di bandar juga telah mula meninggalkan kepercayaan yang bertentangan dengan ajaran Islam. Kecenderungan ini di sebabkan mereka mempunyai taraf dan pendedahan pelajaran yang lebih baik daripada sebelumnya. Selain daripada itu media mass juga memainkan peranan penting di dalam memamatkan pemikiran orang-orang Melayu di bandar supaya tidak mempercayai benda-benda yang dianggap karut./

Ketiganya pengkaji juga dapat melihat bahawa orang-orang Melayu di bandar juga telah tidak mementingkan adat istiadat lagi. Ini bermakna orang-orang Melayu di bandar lebih suka melakukan perkara-perkara yang mereka anggap rasional dan tidak menyusahkan mereka. Perlakuan mereka lebih tertumpu kepada sesuatu yang bersangkutan dengan kehendak-kehendak asas seharian. Misalnya orang-orang lelaki atau ketua rumah tangga sibuk dengan pekerjaan seharian untuk mencari wang. Mereka yang bekerja di sektor formal telah ditetapkan masa bekerja dan wanita pula selalunya sibuk dengan tugas di rumah ataupun mereka juga membantu mencari nafkah. Jadi orang-orang Melayu di bandar tidak sempat untuk memikirkan soal-soal adat dan istiadat. Ini menjadikan kehidupan seharian mereka lebih mudah dan bebas daripada kongkongan adat dan istiadat orang-orang Melayu.

Di dalam pengkajian bandar di Malaysia, teori-teori barat yang dikemukakan oleh Wirth dan Redfield tidaklah dapat digunakan sepenuhnya bagi menerangkan gaya hidup di bandar. Teori-teori ini adalah keterlaluan untuk digunakan di dalam menganalisa gaya hidup terutamanya bagi menerangkan gaya hidup di bandar-bandar kecil. Walau bagaimanapun di dalam kontek bandar ini unsur-unsur yang dikemukakan oleh Wirth telah mula wujud dan mempengaruhi

beberapa aspek di dalam kehidupan orang-orang Melayu. Misalnya bilangan penduduk yang ramai bagi bandar ini telah menyebabkan orang-orang Melayu di bandar ini mempunyai pekerjaan, pendapatan dan nilai yang berbeda. Mereka juga memilih sahabat berdasarkan persamaan kerja, pelajaran dan tempat tinggal dan hubungan yang dilakukan hanyalah bersifat sementara, daripada bandar-bandar besar

Kesan yang ditimbulkan oleh kepadatan di dalam konteks ini sebenarnya tidaklah dapat digunakan di dalam menganalisa orang-orang Melayu di bandar ini. Sebagai contohnya ialah di kawasan untuk datang ke bandar ini kerana pada umumnya kawasan ini perniagaan Melayu. Ianya adalah satu kawasan yang padat dengan terdapat banyak perniagaan komuniti (black market). Anggapan seperti ini menyebabkan kurangnya penduduk-penduduk luar datang ke bandar menindas di antara satu sama lain sebagaimana yang dikatakan oleh Wirth, malah mereka ini mempunyai persatuan dan hubungan di kalangan peniaga adalah baik.

* Kesan daripada heterogeniti juga tidak begitu nyata bagi bandar-bandar di Melayu. Daripada kajian beliau, kita dapati bahawa walaupun urbanisasi telah menimbulkan kesan tertentu terhadap pekerjaan, pendapatan dan nilai yang berbeda, namun mereka tidak menampakkan konflik sosial yang nyata. Heterogeniti yang berdasarkan dapat dipertahankan di dalam beberapa keadaan tertentu. Dalam konteks bandar-bandar, urbanisasi tidaklah mendatangkan kesan sepenuhnya terhadap aspek-budaya orang-orang Melayu di bandar ini.

Redfield pula telah merumuskan gaya hidup di bandar dengan tiga perkataan iaitu "individuality" (mementingkan individu), "secularity" (sekular) dan "disorganized" (tidak tersusun). Adalah sukar untuk menerima rumusannya ini di dalam menganalisa penduduk-penduduk Melayu di bandar ini, Ianya terlalu umum dan tidak khusus di dalam bidang-bidang yang tertentu. Ianya seolah-

olah melihat bandar sebagai tempat yang tidak ada kebaikan, sedangkan penduduk-penduduk Melayu di bandar ini masih lagi mempunyai unsur-unsur yang positif. Di antara faktor-faktor utama unsur-unsur positif ini masih lagi wujud ialah kerana bandar ini dikelilingi oleh kampung-kampung Melayu yang masih kuat pegangan tradisinya. Bandar ini juga dari segi geografinya adalah terpencil daripada bandar-bandar besar yang telah berkembang maju. Jadi pendedahan kepada unsur-unsur luar tidak begitu banyak kerana jalan perhubungan yang tidak memuaskan sebelum siapnya lebuh raya timur-barat. Orang-orang luar juga takut untuk datang ke bandar ini kerana pada anggapan mereka kawasan ini terdapat banyak pengganas komunis (black area). Anggapan seperti ini menyebabkan kurangnya penduduk-penduduk luar datang ke bandar ini.

Di dalam melihat gaya hidup di bandar, pengkaji merasakan bahawa analisa yang dibuat oleh Oscar Lewislah yang paling menepati bandar-bandar di Malaysia. Deripada kajian beliau, kita dapati bahawa walaupun urbanisasi telah menimbulkan kesan tertentu terhadap penghijrah-penghijrah di bandar namun unsur-unsur tradisi masih lagi dapat dipertahankan di dalam beberapa keadaan tertentu. Dalam kontek bandar Grik, urbanisasi tidaklah mendatangkan kesan sepenuhnya terhadap sosio-budaya orang-orang Melayu di bandar ini.

11. Thai University Research Associates, Urbanisation in The Bangkok Central region, 1975.
12. Ogburn L., On Cities and Social Life, Selected papers, The University of Chicago press, Chicago and London, 1969.
13. Jaisel Piling (ed) Persekitaran Melayu, Antara Tradisi dan Peryubahan, Utusan Publication and Distributors, Kuala Lumpur, 1977.

BIBLIOGRAFI

1. Azizah bt. Kassim, Sains, Magic dan Rasionalisma Di Kalangan Masyarakat Melayu Seri Menanti, Latihan Ilmiah bagi memenuhi syarat-syarat untuk Ijazah Sarjana Muda Sastera, JPM, UM, 1966.
2. Bergell E.E. Urban Sociology, Mc. Graw-Hill, New York, 1955.
3. Bottomore T.B. Sociology, A Guide to problems and Literature, London, George Allen and Unwin Ltd. 1971.
4. Hamzah bin Sendut, "Patterns of Urbanization in Malaya", Journal of Tropical Geography, vol. 16 (1962).
5. Hauser p.m. and Selvore L.F. (ed.), The Study of Urbanization. John Wiley and Son Inc. New York, 1967.
6. Mc Gee T.G., The Urbanization Process in The Third World, Explorations in Search of the Theory, Bell and Hyman, London, 1971.
7. Raja Mohd. Affendi, Perbenderan dan orang-orang Melayu, Utusan print. Corp. Sdn. Bhd. Kuala Lumpur, 1977.
8. Shaw w. Aspects of Malaysian Magic, Muzeum Negara, Kuala Lumpur, 1975.
9. Brokin P. and Zimmerman, Principles of Rural - Urbans Sociology, New York 1969.
10. Syed Alwi Sheikh Al Hadi, Adat Resam dan Adat Istiadat Melayu, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1980.
11. Thai University Research Associates, Urbanization in The Bangkok Central Region, 1976.
12. Wirth L. On Cities and Social Life, Selected papers, The University of Chicago press, Chicago and London, 1969.
13. Zainal Kling (ed) Masyarakat Melayu, Antara Tradisi dan Perubahan, Utusan Publication and Distributors, Kuala Lumpur, 1977.